

Univerzita Karlova v Praze
Evangelická teologická fakulta

Bakalářská práce

Panna Maria v Koránu:

**analýza mariánských koránských veršů a jejich paralely
k novozákonním biblickým a apokryfním textům**

Jáchym Šenkyřík

Katedra religionistiky
Vedoucí bakalářské práce: doc. Pavel Hošek, ThD.
Studijní program: Teologie
Studijní obor: Evangelická teologie

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem *Panna Maria v Koránu: analýza mariánských koránských veršů a jejich paralely k novozákonním biblickým a apokryfním textům* napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 14. 6. 2013

Jáchym Šenkyřík

Bibliografická citace

Jáchym Šenkyřík, *Panna Maria v Koránu: analýza mariánských koránských veršů a jejich paralely k novozákonním biblickým a apokryfním textům*, bakalářská práce, vedoucí práce: doc. Pavel Hošek, ThD., Praha, 2013.

Anotace

Bakalářská práce *Panna Maria v Koránu: analýza mariánských koránských veršů a jejich paralely k novozákonním biblickým a apokryfním textům* se soustředí na postavu Panny Marie, matku Ježíše Krista, která se těší veliké úctě jak v jednotlivých křesťanských církvích, tak v muslimské tradici. S pomocí několika komentářů muslimských bohosloveckých učenců analyzuje verše pojednávající o Ježíšově matce, které se objevují ve svaté knize islámu, jež představuje základ islámské víry a tak i muslimského pohledu na člověka, svět a lidský úděl ve světě. Následně práce nachází paralely ke koránskému vykreslení osoby Panny Marie a jejího příběhu v novozákonních biblických (především v *Lukášově evangeliu*) a apokryfních (jde zejména o tradici *Jakubova protoevangelia* a *Pseudo-Matoušova evangelia*) textech. Ovšem v Koránu se objevují i motivy, které nemají paralely v křesťanských textech a které tak prezentují specifický důraz svaté knihy islámu. Práce podává koránský pohled na osobu Panny Marie a jejího příběhu a ukazuje paralely některých motivů k raně křesťanským textům.

Klíčová slova

Panna Maria – Korán – Nový zákon – novozákonní apokryfy – islám – křesťanství

Summary

Bachelor thesis *Virgin Mary in the Holy Qur'an: Analysis of Marian Qur'anic Verses and their Parallels to the New Testament Biblical and Apocryphal Texts* focuses on the character of Virgin Mary, mother of Jesus Christ, who enjoys high respect both in Christian's churches and Muslim tradition. With the help of few commentaries from Muslim theologians, it analyzes verses relating to mother of Jesus in the Holy Book of Islam, which is the basis of Islamic faith and also the Muslim point of view on human, world and the human fate in the world. Then the thesis finds parallels to the Qur'anic depiction of the character of Virgin Mary and her story in the New Testament biblical (especially *The Gospel According to Luke*) and apocryphal (mainly the tradition of *Protoevangelium of James* and *The Gospel of Pseudo-Matthew*) texts. However, in the Qur'an, there are also themes that have no parallels to Christian texts and so they present a specific emphasis of the Holy Book of Islam. This thesis serves Qur'anic view on the character of Virgin Mary and her story and shows parallels of some motives to the early Christian texts.

Key words

Virgin Mary – Qur'an – New Testament – New Testament apocryphal texts – Islam – Christianity

Poděkování

Rád bych poděkoval doc. Pavlu Hoškovi, Thd., členům své rodiny – Andrei, Kláře, Ladislavovi a Matějovi – a slečně Alžbětě Gavriněvové. Každý z nich mi určitým způsobem pomohl k vypracování této práce.

Obsah

Úvod	15
Panna Maria	19
Jak ji vnímá římskokatolická církev?	19
Jak ji vnímají pravoslavné církve?	21
Jak ji vnímají církve protestantské?	22
Jak je vnímána v islámské tradici?	23
Maria v Koránu	24
Maria jako Ježíšova matka	24
Nepojmenovaná Maria	26
Mariino narození a dětství	27
Vánoční příběh podle Koránu	28
Početí a narození Ježíše versus stvoření Adama	35
Maria jako součást křesťanské Trojice	35
Další poznámky k Marii v Koránu	37
Paralely koránských veršů s křesťanskou tradicí	40
Paralely s biblickými texty	40
Paralely s novozákonními apokryfními texty	42
Kaqisma Qeotokou	44
Odlišné motivy v Koránu oproti Bibli a raně křesťanským textům	47
Závěr	50
Seznam použité literatury	53

Úvod

Křesťanské církve se v posledních desetiletích vydaly na cestu ekumenického soužití. To neznamená, že si jednotlivé církve nejsou vědomy své odlišnosti vůči druhým církvím, ať už ve věcech věroučných, liturgických či jiných. Na svá specifika jsou i patřičně hrdé a nehodlají se jich vzdát. Ekumenické soužití v první řadě znamená vzájemné respektování se, uznání, že i mí křesťanští bratři z jiné církve mohou mít účast na Kristově spásonosné činnosti, mohou ve svých rukách držet pravdu křesťanské zvěsti, mohou být pravými pokračovateli apoštolské tradice. Toto vzájemné uznání s sebou nese i vzájemné ovlivnění. Tak lze například u některých římskokatolických teologů nacházet myšlenky blížící se pohledu protestantskému a naopak. Díky tomu dochází i ke změnám (či alespoň zdůrazněním) některých věroučných prvků. Jako příklad lze uvést II. vatikánský koncil, který pod vlivem protestantské teologie zdůraznil několika aspekty podřízenost mariánské úcty úctě ke Kristu.¹ Toto ovlivňování zároveň vede ke zjišťování, kolik toho mají křesťanské církve navzájem společného. Aniž by upouštěly od svých věroučných pozic, dochází k určitému dorozumění na tom, že v jádru všechny hájí pravověrnou křesťanskou zvěst a všechny se tak podílí na spásonosné činnosti Kristova díla.

Mnozí křesťanští teologové si v posledních desetiletích začínají všimnout i významu jiných náboženství. Ne, že by se zříkali křesťanství a jeho Pravdy, ale pozorují je (někdy pozorují i jen odlišné formy religiozity, které nespádají do skupiny nazývané náboženství) jako jiné projevy lidské souvztažnosti k transcendentnu (či přímo Bohu). Občas jim dokonce jsou schopni uzнат podíl na té jedné Pravdě, která drží svět a člověka v něm. Křesťanství má nejvíce společného s judaismem a s islámem (tzv. tři abrahámovská náboženství). Od židů křesťané přebírají Starý zákon a navazují na něj spisy Nového zákona. Korán zase vypravuje mnoho příběhů o biblických postavách, ať už z Nového či Starého zákona. Panna Maria, matka Ježíše Krista, je jednou z nich.

¹ Stanisław Celestyn Napiórkowski, *Matka Boží ve světle protestantské teologie* (dostupné na: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1713>, navštíveno 23. 4. 2013); srov. II. vatikánský koncil, LG (Věroučná konstituce o Církvi, *Lumen gentium*) 52–69 (8. kapitola).

Korán se o ní zmiňuje často a s velkým respektem. V této práci se nechci pokoušet o nějaké sblížení křesťanského a islámského pohledu na Pannu Marii, ani o sblížení křesťanské a islámské věrouky obecně. Chci se pokusit o analýzu koránských veršů, které se zmiňují o Panně Marii a následně o jejich srovnání s novozákonními kanonickými i apokryfními texty. Za prvé tím zjistíme, jakým způsobem Korán do sebe zahrnul mariánskou křesťanskou tradici, co z této tradice převzal, a co vynechal nebo s čím se nedostal do kontaktu. Za druhé si budeme moci vytvořit obraz toho, jak rozdílně či jak obdobně se svaté texty křesťanů a muslimů vyjadřují o Ježíšově matce. Za třetí tak můžeme lépe pochopit islámské vnímání osoby Panny Marie a kolik toho islámská mariánská víra má společného s křesťanskou. Může se pak stát, že přes uvědomění si, jak Korán a tudíž i islám nahlíží na Marii, lze lépe pochopit islámskou víru celkově? A kolik toho mají křesťané a muslimové obecně společného? Domnívám se, že ano, ale to již není záměrem této práce. Doufám však, že může pomoci při nalézání odpovědí na tyto a jim podobné otázky.

Práce je rozdělena do tří částí. První nejkratší část přibližuje čtenáři, jak vnímají Pannu Marii římskokatolická církev, pravoslavné církve, protestantské církve a islámská tradice. Je zřejmé, že na krátké ploše nelze popsat v celé šíři, jakým způsobem jednotlivé tradice Pannu Marii uctívají. Zároveň se i v samotných tradicích objevuje velmi široké spektrum pozic a pohledů na mariánskou problematiku. Nelze tak shrnout jednu bohatou tradici do pár vět s jasnými ucelenými závěry. Přesto se v této práci o něco takového pokusím s vědomím problematičnosti tohoto kroku. Dělán to však proto, že chci poukázat alespoň na důležité motivy mariánské úcty v jednotlivých tradicích. A i když se objevují mezi nimi odchylky, zůstává minimálně hlavní motiv Marie jako příkladu víry, pokorné služebnice oddané Bohu, pro všechny stejný. Chci tak poukázat na velmi obdobné vnímání postavy Marie ve všech zmiňovaných tradicích. Pomůže to k lepšímu pochopení koránských veršů o Marii. Ke zpracování této první části budu používat především *Katechismus katolické církve*, jenž byl sepsán až po II. vatikánském koncilu (za pontifikátu Jana Pavla II.), který nastolil v katolické církvi nový směr otevření se světu a i ekumenickému soužití s jinými církvemi a náboženstvími. Dále *Pravoslavný katechismus* od českého

pravoslavného biskupa Gorazda (vlastním jménem Matěj Pavlík). Pro protestantskou tradici mi nejvíce pomůže sborník od editorek Beverly Roberts Gaventové a Cynthie L. Rigbyové s názvem *Blessed one: Protestant Perspectives on Mary*, který vznikl sice v americkém prostředí, přesto však mnoho probíraných témat lze vztáhnout i na zkušenost s uctíváním Marie v prostředí evropském. Pro přiblížení pohledu islámské tradice mi pomůže samotný Korán a článek od Uwaymiry Anjumové nalezený na portálu islamweb.cz, zabývající se významem postavy Marie pro dnešní muslimy a zvláště muslimky.

Druhá část práce se zabývá samotnou analýzou koránských veršů, zmiňujících se o Panně Marii. Jelikož nejsem schopen číst Korán v původním jazyce, budu používat český překlad Ivana Hrbka, českého orientalisty a konvertity k islámu. Spolu s ním však budu pracovat s několika koránskými komentáři islámských učenců, které často rozebírají i samotný význam arabských slov. Kromě nedostatku ohledně arabského jazyka si uvědomuji ještě jeden nedostatek své analýzy. Nejsem muslim, ani jsem nikdy nebyl delší dobu přítomen v islámském prostředí. Dívám se na Korán z pohledu křesťana, který však celý Korán přečetl vícekrát než jednou, který uznává, že Korán je Boží knihou, který si myslí, že v Koránu je zaznamenána lidská zkušenost s Bohem, s jeho zjevením. Pokud se objeví v následujícím textu myšlenka, která by pohoršovala nějakého zbožného muslima, může to plynout z mé neznalosti islámského prostředí, za což se předem omlouvám. Na druhou stranu však nepovažuji Korán pouze za „nadiktované“ Boží slovo proroku Muhammadovi. Chápu jej jako zaznamenanou zkušenost rodícího se náboženství s Božím zjevením (v tomto ohledu jej však vnímám jako Boží knihu). Proto k němu přistupuji kriticky, jako přistupuji i k Bibli. Vedle tradičního a populárního islámského komentáře ke Koránu *Tafsir al-Jalalayn*, napsaného na přelomu 15. a 16. století, budu k analýze koránských veršů používat následující novodobé komentáře, považované za jedny z nejlepších z těch, co islámské bohosloví nabízí: *Towards Understanding the Qur`an* od Sayyida Abul A`la Mawdudiho; *Dawat ul Quran* od Shamse Pirzada; *The Holy Quran: Arabic Text with English Translation, Commentary and comprehensive Introduction* od Maulana

Muhammada Aliho; *Maarif ul Quran* od Maulana Mufti Mohammada Shafiho a v neposlední řadě komentář Abdulláha Yusufa Aliho.

Poslední část práce se zaměřuje na paralely, které se ke koránským veršům o Marii nacházejí v Bibli a v novozákonních apokryfních textech. I s těmito texty budu pracovat v českém překladu (i kvůli férovému jednání ke Koránu). Budu používat *Český ekumenický překlad* Bible a trojdílnou řadu *Novozákonní apokryfy*, jak ji uspořádal Jan A. Dus (na uspořádání prvního dílu se podílel ještě Petr Pokorný).

Odkazy na biblické či koránské verše nepíši do poznámek pod čarou, ale do závorek přímo do textu. Pro určení biblické knihy používám standardní zkratky, jak je představuje i *Český ekumenický překlad*. Pro určení koránské súry používám pouze její číslo. Pokud se tedy budu odkazovat na čtvrtý verš čtvrté kapitoly *Matoušova evangelia*, napíšu to tímto způsobem: (Mt 4,4). Pokud se budu odkazovat na čtvrtý verš súry *Ženy* (súra čtvrtá), napíšu to takto: (4,4).

Panna Maria

Panna Maria počala z Ducha svatého a porodila syna Ježíše Krista. Její osoba i její příběh v dějinách spásy je významný a důležitý jak pro formování křesťanské zbožnosti ve všech tradičních křesťanských církvích, tak pro islámskou tradici.

Jak ji vnímá římskokatolická církev?

Římskokatolická církev chápe Marii především jako nejdokonalejší uskutečnění poslušnosti víry.² Je tak příkladem pro věřící lidi, jak se má člověk odevzdat Božímu slovu, zjevení, které se k němu dostává. Svatá Alžběta ji v *Lukášově evangeliu* zdraví slovy: „Blahoslavená, která uvěřila, že se splní to, co jí bylo řečeno od Pána,“ (Lk 1,45). Pro tuto svou víru v Boží slovo, v níž po celý svůj život nezakolísala, římskokatolická církev „v Marii uctívá nejčistší uskutečnění víry“.³ Je příkladem poslušně věřícího člověka, poslušně věřící církve, pokorně oddané služebnice Páně.

Marii si Bůh vyvolil jako matku svého Syna. Chtěl však, aby vtělení předcházela její svobodný souhlas. Maria tak přispěla k novému životu, který přemáhá smrt, k významnému bodu v dějinách spásy, který přemáhá Adamův pád.⁴ Maria byla uchráněna od poskvrny dědičného hříchu. Byla plně nesena Boží milostí, připravena dát život Synu Božímu (stala se Bohorodičkou), Spasiteli lidského rodu, a tak vykoupěna již od svého početí (učení o neposkvrněném početí).⁵ Římskokatolická církev dále vyznává Mariino panenství, porození Ježíše, ačkoliv byla pannou. Počala z Ducha Svatého, bez jakéhokoliv přičinění mužského aspektu.⁶ Ježíš je tak Mariiným

² *Katechismus katolické církve*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, str. 52, článek 144; srov. Aleš Opatrný a kol., *Credo: Úvahy o apoštolském vyznání víry*, Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha, 1995, str. 26, nebo Joseph Ratzinger, *Úvod do křesťanství: Výklad apoštolského vyznání víry*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2007, str. 196.

³ *Katechismus katolické církve*... článek 149.

⁴ II. vatikánský koncil, LG (Věroučná konstituce o Církvi, *Lumen gentium*) 55.

⁵ *Katechismus katolické církve*... str. 132–134, články 490–495; Pius IX., bula *Ineffabilis Deus*: DS 2803.

⁶ Tamtéž, str. 134–135, články 496–500.

jediným synem, ona je však duchovní matkou všech věřících v Ježíše Krista.⁷ V roce 1950 bylo v římskokatolické církvi vyhlášeno Piem XII. dogma o nanebevzetí nejsvětější Panny Marie. Maria „byla s tělem i duší vzata do nebeské slávy a vyvýšena Pánem jako Královna všeho tvorstva“.⁸ „Nanebevzetí svaté Panny je zvláštní účastí na vzkříšení jejího Syna a předjímá vzkříšení ostatních křesťanů.“⁹ Tímto dogmatem je z velké části oslavováno Ježíšovo spásitelské dílo, které vykupuje křesťany a zprostředkovává jim spoluúčast na věčném životě v obecnství s Bohem. Maria jako příklad věřícího člověka, jako příklad církve, jako pokorná osoba, která se odevzdala do rukou Boží milosti, tak ukazuje křesťanům cestu za věčným životem. Panna Maria je pro římskokatolickou církev také duchovní matkou věřících. Započala novodobé dějiny Boží milosti svou spoluúčastí na Kristově spásitelském díle, díky kterému křesťané nesou ve svých srdcích naději na vykoupení Boží milostí. Nyní je v nebi Maria v roli přímělkyně, pomocnice, ochránkyně. Pomáhá lidem dojít vykoupení, spásy.¹⁰ Důležité je, že tento spásitelný vliv Panny Marie nijak neumenšuje význam Krista a jeho díla na vykoupení věřících. Spíše z něj vychází a doplňuje jej.¹¹ „Mariina úloha v Církvi je neoddělitelná od jejího spojení s Kristem a přímo z něj vyplývá.“¹² Významné postavení Ježíšovy matky v římskokatolické církvi nijak neumenšuje roli Svaté Trojice a její primární význam pro věřícího člověka, roli Božího zjevení a roli Krista jako Božího Syna, vykupitele lidstva a zprostředkovatele Boží vůle. Maria je věřícím oporou, může jim pomáhat nalézat jejich víru, může jim pomoci nechat se posvětit Duchem Svatým. Maria je věřícím lidem v mnohém blízká, protože je jednou z nich, je součástí Církve. Zároveň díky své svatosti a spojitosti s osobou Ježíše Krista může křesťanům pomoci nalézat víru v něj, pochopit Boží slovo, které se k lidem dostává, přiblížit věřícího člověka k Bohu samotnému. Je to osoba, která ukazuje krásu odevzdání se do Božích rukou. Všechny tyto predikáty, které římskokatolická

⁷ Tamtéž, článek 501.

⁸ II. vatikánský koncil, LG (Věřoučná konstituce o Církvi, *Lumen gentium*) 59.

⁹ *Katechismus katolické církve...* str. 252, článek 966.

¹⁰ Tamtéž, str. 253, články 967–970.

¹¹ Tamtéž, článek 970.

¹² Tamtéž, článek 964.

církev Marii přiřazuje, upozorňují na velikost Mariiny osoby, na její význam pro věřícího člověka, na křesťanskou zvěst, která se utváří s osobou Ježíše Krista, a které Maria zasvěcuje svůj život.

Jak ji vnímají pravoslavné církve?

V pravoslaví je úcta k Panně Marii podstatným rysem křesťanské zbožnosti. Často se o Marii hovoří jako o přesvaté Bohorodici. Pravoslaví tak zachovává tradici třetího ekumenického koncilu v Efezu (r. 431), který tímto výrazem chtěl prokázat, že v Ježíši Kristu je obsažena jak lidská tak božská složka. Od Panny Marie Syn Boží, jenž je pravým Bohem, přijal lidskou přirozenost a stal se tak plně člověkem.¹³ Početím ani porozením Ježíše nebyla nijak narušena Mariina cudnost, nadále zůstala pannou. A svou cudnost zachovávala po celou dobu svého života. Maria je tak nazývána „vždy pannou“.¹⁴ Dále „pravoslavná církev uctívá přesvatou Bohorodici nade všecko tvorstvo“.¹⁵ Stejně jako římskokatolická církev chápe i pravoslaví Marii jako přímluvkyni, která se může přimlouvat za člověka a za jeho spásu podobně, jako to učinila již na svatbě v Káni Galilejské, kde se u Ježíše přimlouvala za novomanžele.¹⁶ Římskokatolické dogma o neposkvrněném početí pravoslaví neuznává. Panna Maria „byla obyčejným člověkem se zátěží dědičného hříchu, (...) ale vyvarovala se osobního hříchu svou svobodnou vůlí, kterou obrátila k Bohu. Proto si ji Bůh z izraelského lidu vyvolil, aby v ní byl neposkvrněně počat Pán Ježíš Kristus. Dosáhla tak milosti a spásy u Boha jako první z lidí, byla Bohem posvěcena, neboť Ho přijala do svého nitra.“¹⁷ Maria je chápána jako obyčejný člověk, který však svou zbožností došel k určité „zbožštitelnosti“, dostala se do obecenství s Bohem, stala se první svatou. Pravoslavné církve dále vyznávají, že Panna Maria byla po zesnutí vzata na nebe ve

¹³ Biskup Gorazd, *Pravoslavný katechismus*, Odborné knihkupectví Ferd. Svoboda, Praha-Hlinsko, 1940, str. 44, článek 221.

¹⁴ Tamtéž, článek 222.

¹⁵ Tamtéž, článek 223.

¹⁶ Tamtéž, str. 44.

¹⁷ Jana Baudišová, *Římskokatolické dogma o neposkvrněném početí Panny Marie očima pravoslavné církve* (dostupné na: <http://www.orthodoxia.cz/srovn/neposkvr.htm>, navštíveno: 23. 4. 2013).

své tělesné podobě (s tělem i duší) podobně, jako se v římskokatolické církvi uznává dogma o Mariině nanebevzetí.

Jak ji vnímají církve protestantské?

Ačkoliv reformátoři (Luther, Kalvín atd.) si velice cenili osoby Marie z Nazareta a prokazovali jí náležitou úctu, došlo v protestantských církvích až k jistému potlačení významu Mariiny osoby. Byla to opodstatněná reakce na rozbujelou mariologii římské církve, která v mnoha případech sklouzávala až do bezhlavého uctívání Ježíšovy matky na úkor žité víry v Ježíše Krista. Maria nahrazovala Kristovu vykupitelskou funkci. Byla to ona, kdo byl častým adresátem modliteb věřících křesťanů.¹⁸ Vrcholem mohla být mariánská dogmata přijatá v 19. a 20. století o neposkvrněném početí a nanebevzetí, která nemají explicitní biblický doklad.¹⁹ Tímto upozaděním však protestantské církve do jisté míry ignorovaly zvěst *Lukášova evangelia*, které v prvních dvou kapitolách vykresluje obraz blahoslavené, milostí obdařené, požehnané Panny Marie.²⁰ V posledních několika letech je však proječován o postavu Panny Marie větší zájem i v protestantských kruzích. Příčinou může být podstatný vliv protestantské teologie na vývoj římskokatolické církve, která nyní více pozornosti obrací k biblickému poselství při promýšlení mariánských témat a pokouší se žitou mariologii nasměřovat tak, aby nezastiňovala christologickou zvěst (jak se v minulých dobách stávalo), ale aby ji spíše doplňovala. Zároveň si protestantské církve uvědomují, že přijetí osoby Panny Marie a jejího příběhu může přinést mnoho pozitivních podnětů jak k prohlubování víry, tak k formulaci křesťanské zvěsti. I protestantské církve uznávají Marii jako Bohorodičku. Chápu tento titul v christologické rovině, Slovo vstoupilo do světa skrze člověka, zrozením. V Kristu je tak reálně přítomno jeho lidství v jednotě

¹⁸ Stanisław Celestyn Napiórkowski, *Matka Boží ve světle protestantské teologie...*

¹⁹ Daniel L. Migliore, *Woman of Faith: Toward a Reformed Understanding of Mary*, In: Beverly Roberts Gaventa – Cynthia L. Rigby (eds.), *Blessed One: Protestant Perspectives on Mary*, Westminster John Knox Press, Louisville, London, 2002, str. 117–118.

²⁰ Beverly Roberts Gaventa – Cynthia L. Rigby, *Blessed One: Protestant Perspectives on Mary...* str. 1 (Introduction).

s jeho božstvím.²¹ V souvislosti této protestantské vize (*Solus Christus*) však role Panny Marie nemůže být opomíjena, protože Spasitel přijal **lidské** tělo, stal se jedním z lidí, a tak křesťané mohou doufat ve spásu skrze něho.²² Protestantské církve také uznávají Mariino panenství, ovšem není nutností jej chápat přímo v biologickém smyslu. Je především potvrzením Ježíšova početí z Ducha Svatého. Na druhou stranu se nesmí biologické panenství Panny Marie zcela odmítnout.²³ „V historii se dějí věci velmi nepravděpodobné a vymykající se běžným důkazům.“²⁴ Primárně je však Maria chápána jako vzor věřícího člověka, jako příklad přijetí Boží milosti, které se lidem dostává. Příklad, z něhož by si křesťané měli vzít ponaučení. Maria ukázala, jak k člověku přichází Boží milost a jak se na ni má odpovídat.

Jak je vnímána v islámské tradici?

V Koránu je Maria poměrně často zmiňována. A jelikož je považován za samotné Boží zjevení, je Marii přisouzena významná role v islámské zbožnosti a tradici. Muslimové kromě její cudnosti, uznávají Marii jako vzor, ideál, dokonalý obraz zbožnosti, oddanou věřící, inspiraci k zbožnosti pro ostatní věřící. Maria se spolehla na Alláha a odevzdala se do jeho vůle. A i když na ni přišla fyzická a emocionální bolest a v zoufalství zvolala: „Ach, kéž bych byla raději již dříve zemřela a upadla v zapomenutí úplné,“ (19,23) nepřestávala se na Alláha spoléhat a věřit v jeho prozřetelnou vůli. A on jí pomohl zmírnit její trápení. Maria je díky svému panenství vzorem cudnosti, díky své víře vzorem zbožnosti. Na jejím příběhu se také demonstruje, jak Alláh odpovídá na zbožnost věřících lidí a jak je zahrnuje svou láskou, svým dobrodiním.²⁵

²¹ Stanisław Celestyn Napiórkowski, *Matka Boží ve světle protestantské teologie...*

²² Tamtéž.

²³ Petr Pokorný, *Apoštolské vyznání: výklad nejstarších křesťanských věroučných textů*, Mlín, Třebenice, 1994, str. 71–76.

²⁴ Tamtéž, str. 76.

²⁵ Uwaymir Anjum, Marie, inspirace ve víře, In: *Al Jumuah*, ročník 16, číslo 3, str. 24–32, (dostupné na: www.islamweb.cz, navštíveno 22. 4. 2013).

Maria v Koránu

V následující části jsou analyzovány koránské verše, které vykreslují postavu Panny Marie a vypravují její příběh.

Maria jako Ježíšova matka

Nejčastěji se v Koránu s Mariiným jménem setkáváme v podobě přívlastku ke jménu Ježíšovu, který je někdy také osloven jako Mesiáš. Když se Korán o Ježíši zmiňuje, často se jeho pojmenování rozvíjí zdůrazněním, že jde o „syna Mariina“. Tento přívlastek se objevuje ve verších 2,87; 2,253; 3,45; 4,157; 4,171; 5,17 (zde dokonce dvakrát); 5,46; 5,72; 5,75; 5,78; 5,110; 5,112; 5,114; 5,116; 9,31; 19,34; 23,50; 33,7; 43,57; 57,27; 61,6; 61,14.

Lze vidět, že označení Ježíše jako Mariina syna se vyskytuje v Koránu hned několikrát. V súře *Rod `Imránův* (súra 3) se ve čtyřicátém pátém verši dokonce píše (když andělé Marii oznamují radostnou zvěst o početí syna), že jméno počatého dítěte, Slova (pravděpodobně je zde přejetý křesťanský λογος²⁶), jež přichází od Boha,

²⁶ Tak míní např. Ivan Hrbek (viz Ivan Hrbek, *Korán*, Odeon, Praha, 1991, str. 744). Nemůžeme však jej interpretovat v celé křesťanské teologické šíři. „Slovo“ zde bude spíše znamenat nějaké znamení (Maulana Mufti Mohammad Shafi, *Maarif ul Quran*, Vol. II, str. 636.) nebo nějakou věc, případ. Bude mít spíše podobný význam jako hebrejské מְדַבֵּר, než jak chápou „slovo“ indoevropské jazyky. Maulana Muhammad Ali ve svém komentáři ke Koránu (Maulana Muhammad Ali, *The Holy Quran: Arabic Text with English Translation, Commentary and comprehensive Introduction*, 2002, str. 148) poukazuje na dvě možnosti, jak vnímat arabská slova *bikalimatin minhu* ve verši 3,45 (plné znění verše v českém překladu viz poznámka číslo 27). Buď to může znamenat *o Slovu, jež od Něho* (Boha) *přichází* (tak překládá Ivan Hrbek a k této variantě se kloní i překlad Abdulláha Yusufa Aliho (Abdullah Yusuf Ali, *The glorious Quran*, The Islamic Bulletin (islamicbulletin.org), str. 40), i komentář Shamse Pirzada (Shams Pirzada, *Dawat ul Quran*, str. 180), i komentář Maulana Mufti Mohammada Shafiho (Maulana Mufti Mohammad Shafi, *Maarif ul Quran*, Vol. II, str. 71) a Tafsir al-Jalalayn (Jalal al-Din al-Mahalli, Jalal al-Din al-Suyuti, *Tafsir al-Jalalayn*, Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, Ammán, 2007, str. 60), nebo *slovem, jež od Něho* (Boha) *přichází*. Maulana Muhammad Ali se kloní k druhé verzi (Bůh oznamuje Marii radostnou zvěst **slovem**, ne o Slovu). V takovém případě bychom museli opustit myšlenku, že „slovo“ zde nabývá smyslu křesťanského výrazu λογος. „Slovo“ zde pak spíše znamená prorocké slovo Boha, jež oznamuje příchod Mesiáše, proroka, Ježíše, syna Mariina.

je Mesiáš, Ježíš syn Mariin.²⁷ Zde se tedy přímo zdůrazňuje, že jméno významného Božího proroka je Ježíš, syn Mariin. Ve dvou verších (23,50; 43,57) ho dokonce Korán pojmenovává pouze jako Mariina syna. Toto oslovení patří mezi plnohodnotná jména proroka Ježíše. Co se však tímto jménem chce říct posluchači či čtenáři Koránu? Abdulláh Yusuf Ali ozřejmuje, že Ježíš je takto nazýván, aby se zdůraznilo, že je plně a pouze člověkem, nikoli Bohem či Synem Božím. Jeho narození se sice událo zázrakem, nefigurovala při něm žádná plodivá tvořící mužská síla, Ježíš nemá biologického otce, je však zázrakem, který „pouze“ Bůh učinil, nic víc.²⁸ Bůh také zázračně stvořil Adama a jeho ženu Evu, zázrakem nechal oplodnit Zachariášovu manželku a ona porodila Jana. To, že je Ježíš v Koránu nazýván jako syn Mariin, značí, že nemá otce (jinak by pravděpodobně nebyl nazýván jako syn Mariin, ale jako syn svého otce,²⁹ v Koránu nepadne ani jednou zmínka o Josefovi, jemuž byla Maria zasnoubena podle Mt 1,18 a Lk 1,27), že jeho narození se událo zázrakem, ale také, že je plně člověkem, že je synem člověka, nikoli Boha.

Označení Ježíše jako Mariina syna však zvyšuje důležitost samotné Panny Marie. Je tak kladen velký důraz na její osobu a na její příběh. Tento kontext vytane na mysl každému posluchači či čtenáři vždy, když Korán vysloví její jméno. Označování Ježíše jako jejího syna tak nutně s sebou nese kontext Mariina příběhu. Jak ji Korán vykresluje a jak o ní vypravuje, je tedy podstatné pro muslimy, islámskou tradici a v neposlední řadě i pro samotný Korán. Jelikož je Maria často zmiňovanou osobou, stává se důležitou postavou pro zbožnost muslimů, a i pro Korán je důležité, jak Marii a její příběh vykresluje, pokud na ni klade takový důraz, že často při zmínce o proroku Ježíšovi zdůrazňuje právě jeho příbuzenský vztah k jeho matce.³⁰

²⁷ *Vznešený Korán: komentářem a rejstříkem opatřený překlad významu do jazyka českého*, AMS (ve spolupráci s TWRA), Praha, 2007. Plné znění verše (3,45): „A hle, pravili andělé: ‚Marie, Bůh ti oznamuje zvěst radostnou o Slovu, jež od Něho přichází, jehož jméno je Mesiáš, Ježíš syn Mariin, a bude blahoslavený na tomto i onom světě a též jedním z těch, kdož k Bohu budou přiblíženi.“

²⁸ Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 77 (poznámka číslo 401).

²⁹ Srov. Shams Pirzada, *Dawat ul Quran*, str. 181 (poznámka číslo 66).

³⁰ Korán vznikl více jak dvacet let (Ivan Hrbek, *Forma Koránu*, In *Korán...* str. 21–42 a 44) a o Marii se zmiňuje napříč skoro celým obdobím Muhammadova prorockého působení. Proto je důležité, jak Marii Korán vykresluje, pokud patří mezi přední osoby celého božího zvěstování k Muhammadovi.

Nepojmenovaná Maria

Pouze na jednom místě v Koránu není Maria zmíněna svým jménem. Jedná se o súru *Proroci* (súra 21), verš devadesátý první.³¹ Zde je Panna Maria popsána jako ta, která střežila své panenství. To je její ctností. Čelila tak s pomocí Boží nástrahám zla, jež se projevovaly v podobě světských požitků.³² Korán ji v této súře řadí vedle jiných proroků, kteří také museli čelit zlu v jeho rozličných podobách, zlu, které klade překážky „očistě duše skrze modlitbu a chvalořečení Boha.“³³ Proroci jsou zde ukázáni jako příklady lidí, kteří se spolehli na Boha, jenž bohabojného člověka ochraňuje a dává mu sílu čelit nástrahám, jež by ho od něj odvracely. Vedle Abrahama, Lota, Jóba a dalších je zmíněna i Maria. Je zde chápána jako prorokyně, která se stala znamením, jež dosvědčuje (respektive prorokuje) jediného svrchovaného všemohoucího Boha. Podle tohoto verše se stala vzorem pro veškerý lid ze dvou důvodů. Jednak díky již zmíněné ctnosti (cudnosti), pomocí níž čelila zlu, tak také díky zázračnému početí a následnému porození syna Ježíše. Kvůli tomuto Božímu činu se Panna Maria spolu s Ježíšem stali znamením Boží slávy, zázrakem pro celý svět.³⁴

To, že v celém Koránu je kromě tohoto verše (21,91) Maria nazývána svým jménem, je zajímavé v kontrastu s tím, že ostatní ženy vystupující v Koránu nejsou svými jmény pojmenovávány.³⁵ Pokud o nich vypravuje, oslovuje je různými opisnými výrazy. Tak například Alžběta nebo Eva jsou zmiňovány jako manželky Zachariáše či Adama. Neměli bychom se však domnívat, že jméno Mariino je zmiňováno pouze kvůli tomu, že mezi jejími blízkými příbuznými není žádný jedinec mužského pohlaví, pomocí jehož jména by mohla být i ona oslovována nějakým opisným výrazem. Korán zná jejího otce (viz 66,12 či 3,35–37), jímž je podle něj `Imrán.³⁶ Maria by pak mohla

³¹ Plné znění verše (21,91): „A zmiň se o té, jež panenství své střežila. A vdechli jsme do ní část ducha Svého a učinili jsme z ní i ze syna jejího pro veškeré lidstvo znamení.“

³² Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 362 (Úvod k súře 21 – *Proroci*).

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž, str. 371 (poznámka číslo 2748).

³⁵ Leaman Oliver (ed.), *The Qur'an: an encyclopedia*, Routledge, London, 2006, str. 394.

³⁶ Ve verši dvacátém osmém súry *Marie* (súra 19) je Maria nazvána jako Áronova sestra. Ve verši třicátém pátém súry *Rod `Imránův* (súra 3) zase začíná příběh o narození Panny Marie manželce

být oslovována jako `Imránova dcera.³⁷ Mohla by být však nazývána třeba i jako Ježíšova matka. Tak sice v pár verších pojmenována je (5,17; 5,75; 23,50), ale důraz Koránu na Marii jakožto osobu se přece jen projevuje v jejím oslovování pravým jménem. I tím, že Maria je jediná jmenovaná žena v Koránu, je poukazováno na velký význam její osoby a jejího příběhu pro muslimy a pro celou islámskou tradici.

Mariino narození a dětství

V súde *Rod `Imránův* se dovídáme o narození Panny Marie jejím rodičům. Je zde i zmínka o jejím raném dětství. Jedná se o verše 35–37. `Imránova manželka, podle islámské tradice Hanna,³⁸ zde slibuje Bohu, že její potomek mu bude zasvěcen. Poté však porodila dceru, která „nemohla být dle Mojžíšova zákona zasvěcena chrámové službě.“³⁹ Pojmenovala ji Marií a svěřila ji i její potomstvo do ochrany Boha před

`Imránově (`Imrán je hebrejsky Amram; pod tímto jménem vystupuje ve Starém zákoně postava otce Mojžíše, Árona a Mirjam (Nu 26,59)). To vedlo k domněnkám, že Maria je v Koránu zaměňována za Mirjam (sestru Mojžíše a Árona) a naopak (Srov. Leaman Oliver (ed.), *The Qur'an: an encyclopedia...* str. 394). Abdulláh Yusuf Ali (a mnozí jiní islámští komentátoři také) však rozlišuje obě ženy (a tím pádem i jejich otce) a upozorňuje, že Alžběta pocházela z izraelského kněžského rodu (Lk 1,5) a Maria byla její příbuznou (Lk 1,36), a tak mohou být zvány „sestrami Áronovými“ (Áron byl prvním izraelským knězem) nebo dokonce i „dcerami `Imránovými“ (neboli Amramovými). Poté figuruje v Koránu ještě jiný `Imrán, jenž je manželem Anny, s níž má dceru Pannu Marii (Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 73 a 345 (poznámky číslo 375 a 2481)). Na druhou stranu však příbuznost Marie s Alžbětou ještě neznámá, že obě musí být ze stejného izraelského rodu (v *Jakubově protoevangeliu* (v 10. kapitole) se například píše, že Maria byla z rodu Davidova). I kdyby však náhodou obě z kněžského pokolení pocházely, bylo by logičtější Marii oslovovat jako dceru Áronovu a ne jako jeho sestru. Ve vyprávění o Marii v Koránu se nachází jisté paralely s novozákonním apokryfním textem, tzv. *Jakubovým protoevangeliem*. To se soustředí na Mariin život. Zde se setkáváme i s jejími rodiči, Annou a Jáchymem. Pokud se část této tradice dostala při Muhammadově působení i do Arábie, můžeme se jen dohadovat, proč je v Koránu Mariin otec nazýván `Imrán. Pokud nebylo jméno otce známo, pak se jeví i jako docela pravděpodobná možnost záměny, byť neúmyslné, Marie s Mirjam.

³⁷ Jako dcery jsou v Koránu nazývány pouze dcery Lotovy, jejichž pravá jména se však nedovídáme ani v Bibli. Ostatní ženy mají manžely, a tak mohou být nazývány manželkami. Výjimečně se o nějaké ženě Korán zmiňuje jako o matce (např. 28,10; 7,150; 19,28; 20,94).

³⁸ Srov. Jalal al-Din al-Mahalli, Jalal al-Din al-Suyuti, *Tafsir al-Jalalayn...* str. 59 a Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 73 (poznámka číslo 375).

³⁹ Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 73 (poznámka číslo 379).

satanem prokletým.⁴⁰ Maria tak nebyla zasvěcena přímo chrámové službě, ale samotnému Bohu. Přebývala však v jeho chrámě, jak se píše ve verši třicátém sedmém⁴¹. Můžeme pozorovat, že i zde do Koránu prosakuje tradice apokryfního textu *Jakubova protoevangelia*. O jeho paralelách ke Koránu však bude více pojednáno níže. V třicátém sedmém verši se Korán zmiňuje i o tom, že Maria byla svěřena do opatrovnictví Zachariáše, jenž byl knězem (podle *Jakubova protoevangelia* dokonce jeruzalémským veleknězem). Maria pak žila v místnosti, které běžně bývaly budovány v synagogách. Ty sloužily k pobytu pro správce synagog, pro Boží služebníky či pro potřebné. Takovou místnost má na mysli arabské slovo *mihrab*, které je v textu přeloženo jako „svatyně“.⁴² „Podle muslimské tradice Zachariáš vystavěl pro Marii (právě takovouto) zvláštní místnost v prostoru jeruzalémského chrámu.“⁴³ Na konci tohoto verše je pak znázorněna Maria jakožto zbožná osoba, která má u Boha zvláštní postavení. Je zahrnuta jeho neobyčejnou milostí a ochranou. To se ukazuje tím, že Bůh jí poskytuje obživu, že jí dává potravu nutnou k životu a že ji nechal vyrůst do krásy. Tak se již zde ozývá motiv Mariina vyvolení u Boha. Ten se pak naplno projeví ve zvěstování Marii o početí syna.

Vánoční příběh podle Koránu

V Koránu se setkáváme se dvěma verzemi příběhu o Mariině početí a následného porození syna Ježíše. Jedna verze se objevuje v súře *Rod `Imránův* ve verších 42–47. Druhou najdeme v súře *Marie* (súra 19) ve verších 16–30. V první verzi začínají příběh andělé, kteří promlouvají těmito slovy: „Marie, Bůh si tě věru vyvolil a čistou tě učinil a vyznamenal tě mezi ženami lidstva veškerého. Marie, buď Pánu svému pokorně

⁴⁰ Jeden Hadíth říká, že každého novorozeně se dotkne Satan a ono začíná svůj život křikem a pláčem. Výjimkou je však Maria a Ježíš, kterých se Satan při narození nedotkl (viz Jalal al-Din al-Mahalli, Jalal al-Din al-Suyuti, *Tafsir al-Jalalayn...* str. 59).

⁴¹ Plné znění verše (3,37): „A přijal ji Bůh přijetím laskavým a dal jí vzrůst vzrůstem krásným; a světil ji Zachariášovi. A kdykoliv za ní vešel Zachariáš do svatyně, našel u ní potravu. I zeptal se: ‚Marie, odkud to máš?‘ Odpověděla: ‚To přichází od Boha a Bůh věru uštedřuje obživu, komu chce, aniž počítá.‘“

⁴² Sayyid Abul A`la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur`an*, The Islamic Foundation, Leicester, 2007, poznámka číslo 36 k súře 3.

⁴³ Ivan Hrbek, *Korán...* str. 744.

oddaná, padej na tvář svou a skláněj se s těmi, kdož poklekají“ (3,42–43). Těmito slovy je zdůrazňováno Mariino vyvolení Bohem, obdarování jeho milostí. Je to oslovení zbožné dívky, počátek zvěstování o zázračném početí. Zároveň je však v těchto slovech zahrnuto jakési nabádání ke zbožnosti, poslušnosti Boha a odevzdanosti do jeho rukou. Je to nabádání na první pohled pro Marii, ale spíše jsou zde oslovováni posluchači či čtenáři Koránu. Připomíná se jim důležitost zbožného života tak, jak jej v následujících verších vypravuje právě příběh o Panně Marii, dívky zahrnuté Boží milostí.⁴⁴ V následujícím verši (verš 44)⁴⁵ se Korán zmiňuje o hazardní hře, s jejíž pomocí se losovalo o Marii. Hazardní byla hra v tom smyslu, že „to, zda jste vyhráli velkou či malou cenu (nebo vůbec žádnou), záleželo čistě na štěstí, ledaže by se někdo dopustil podvodu.“⁴⁶ Mnozí islámští komentátoři se domnívají, že na základě této hry byl vybrán Zachariáš, aby se ujal Marie, která pak pod jeho opatrovnictvím vyrůstala v chrámě.⁴⁷ Spojují tak tento verš s veršem třicátým sedmým, kde se píše, že Bůh Marii „svěřil Zachariášovi.“ Jenže jak upozorňuje Maulana Muhammad Ali, Mariino početí, narození, zasvěcení Bohu a pobývání v chrámu pod Zachariášovým dohledem (Zachariáš nezískal opatrovnictví Mariino v hazardní hře s ostatními kněžími, bylo mu **svěřeno**) je popsáno ve verších 35–37. Poté následují verše, ve kterých figuruje Zachariáš a které vyprávějí o jeho vyslyšené prosbě mítí syna. Ve verši čtyřicátém druhém však nastupuje na scénu opět Marie.⁴⁸ Nyní ale již jako dospělá dívka, která je připravena svobodně přijmout zvěstování o početí dítěte, jehož se jí dostává hned v následujícím verši. Zachariáš v této části příběhu nefiguruje. Spíše můžeme souhlasit s Ivanem Hrbkem, který říká, že zmínka o vrhání losů je trochu zkresleným odkazem křesťanské apokryfní tradice

⁴⁴ V celém Koránu není ani jedna zmínka o tom, že by Maria potřebovala prohlubovat svou zbožnost. Právě její (mohli bychom říci až dokonalá) zbožnost patří mezi příklady pro věřící lidi.

⁴⁵ Plné znění verše (3,44): „A toto je jeden z příběhů nepoznatelných, jež ti zjevujeme. Tys nebyl mezi nimi, když vrhali losy třtinami o to, kdo z nich se ujme Marie, a nebyls mezi nimi, když se hádali.“

⁴⁶ Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 52 (poznámka číslo 241).

⁴⁷ Tak srov. Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* 74 (poznámka číslo 384), nebo Sayyid Abul A`la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur'an...* poznámka číslo 43 k sůře 3.

⁴⁸ Srov. Maulana Muhammad Ali, *The Holy Quran...* str. 147.

(*Jakubovo protoevangelium*), podle které tesař Josef obdržel Marii losem.⁴⁹ V následujících verších (45–47) Korán podává zprávu o zvěstování andělů k Panně Marii o početí dítěte. Anděl praví: „Marie, Bůh ti oznamuje zvěst radostnou o Slovu, jež od Něho přichází (...)“ Pravděpodobně je zde „Slovo“ převzato z křesťanské tradice, která o Ježíši často hovoří jako o *λογος* (viz poznámka číslo 26). Korán ovšem vnímá Mariino početí tak, že jej zapříčinil Alláh tím, že do ní vdechl svého ducha (tak se o tom zmiňuje súra *Zákaz* (súra 66) nebo súra *Proroci* (súra 21)). Těmito slovy popisuje i jiná početí či stvoření lidských osob (viz níže). Takže křesťanská nauka o Ježíši jakožto preexistentním logu není převzata v celé své teologické šíři. Jedná se spíše o obrat, který má ukázat tvůrčí sílu Boha, jenž pouze řekne (slovem): „Staniž se!“, a stane se“ (verš 47). „A bude mluvit s lidmi již v kolébce i jako dospělý (...)“ Zde (verš 46) se poukazuje na Ježíšovu zázračnou schopnost moudře rozmlouvat s lidmi hned po svém zrození, ba dokonce již při něm. Tyto události však nejsou popsány zde, ale až ve druhé verzi vánočního příběhu, jak jej podává súra *Marie*. V čtyřicátém sedmém verši se objevují Mariiny rozpaky nad tímto zvěstováním. Podobně jako v *Lukášově evangeliu* (Lk 1,34) říká: „Pane můj, jak bych mohla mít syna, když se mne smrtelník žádný dosud nedotkl?“ Anděl jí odpovídá slovy, která ukazují, že u Boha není nic nemožné, a že když se On pro něco rozhodne, „řekne toliko ‚Staniž se!‘, a stane se“ (verš 47).

Druhá verze příběhu (19,16–30) začíná tím, že k Marii byl poslán Boží duch, „když vzdálila se od své rodiny do místa východního a spustila závěs mezi sebou a jimi“ (verše 16–17). Tímto východním místem se může myslet nějaká východní místnost či místo při východní straně domu, kde Maria bydlela i se svou rodinou. Sem se odebírala k modlitbě do ústraní ode všech (spustila závěs mezi sebou a jimi).⁵⁰ Může se tím však myslet i jakékoliv jiné místo, kam Maria od rodiny odešla a které se nachází na východ od jejího rodinného domu. Pravděpodobně však zde má Korán na

⁴⁹ Ivan Hrbek, *Korán...* str. 744.

⁵⁰ Srov. Jalal al-Din al-Mahalli, Jalal al-Din al-Suyuti, *Tafsir al-Jalalayn...* str. 328, nebo Maulana Mufti Mohammad Shafi, *Maarif ul Quran*, Vol. VI, str. 34.

myslí komnatu v jeruzalémském chrámu, v které Maria přebývala⁵¹ (srov. s veršem 3,37, o němž se pojednává výše). S tím, že se toto místo nazývá jako místo východní, se pak islámští komentátoři vypořádávají tak, že jde o komnatu, která se nacházela ve východní části chrámu.⁵² Zde Maria zasvětila svůj život Bohu a přerušila tak kontakt s příbuznými i jinými lidmi. V této sůře nezvěstují Marii radostnou zvěst andělů, ale Boží duch, jenž „se jí zjevil v podobě smrtelníka dokonalého“ (verš 17). Není nic zvláštního na tom, když se anděl (ve verši devatenáctém je přímo řečeno, že je to posel Boží, tedy anděl) objeví v podobě člověka. Takovou myšlenku najdeme například i v Bibli v *Listě Židům*, kde se píše: „Bratrská láska ať trvá; s láskou přijímejte i ty, kdo přicházejí odjinud – tak někteří, aniž to tušili, měli za hosty anděly“ (Žd 13,1–2), nebo v apokryfním *Pseudo–Matoušově evangeliu*, kde se ukáže anděl v podobě člověka Jáchymovi (PsMt 3,1). S jasným a pochopitelným vysvětlením přichází Maulana Mufti Mohammad Shafi, který říká, že člověk nemůže spatřit anděla v jeho pravé podobě. Proto se zde anděl zjevuje jakožto dokonalý smrtelník.⁵³ Jenže Korán v sedmnáctém verši⁵⁴ říká, že k Marii byl poslán Alláhův duch. Ten je na mnoha jiných místech v Koránu prezentován jakožto tvořivá, životodárná, oplodňující síla. Ta je zapotřebí při každém stvoření nového člověka (viz 15,29; 32,9). Touto silou Bůh vdechuje člověku duši.⁵⁵ Tatáž síla zapřičiňuje i Mariino početí (viz 21,91; 66:12). V sedmnáctém verši devatenácté sůry posílá Alláh svého ducha, tuto svou tvořivou, životodárnou, oplodňující sílu, k Marii v podobě dokonalého smrtelníka. Alláh posílá anděla naplněného jeho silou, aby oplodnil Marii. Když jej uvidí, lekne se ho, protože se možná pravděpodobně věnovala kontemplaci a nebyla v kontaktu s jinými lidmi (verš 17).⁵⁶ A Maria „zvolala: ‚Utíkám se před tebou k Milosrdnému – kéž i ty ses bál Jeho!‘“ (verš 18). Tímto zvoláním je myšleno, že Maria se odevzdala (sebe i svou

⁵¹ Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 345 (poznámka číslo 2471).

⁵² Srov. Sayyid Abul A`la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur`an...* poznámka číslo 14 k sůře 19, nebo Shams Pirzada, *Dawat ul Quran*, str. 1005 (poznámka číslo 26).

⁵³ Maulana Mufti Mohammad Shafi, *Maarif ul Quran*, Vol. VI, str. 35.

⁵⁴ Plné znění verše (19,17): „a spustila závěs mezi sebou a jimi. A poslali jsme k ní ducha Svého a zjevil se jí v podobě smrtelníka dokonalého.“

⁵⁵ Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 466 (poznámka číslo 3639).

⁵⁶ Srov. Tamtéž, str. 345 (poznámka číslo 2471).

počestnost) do Boží ochrany před cizincem (v lidské podobě), který se před ní objevil. Jemu říká, že by měl být bohobojný a že by se měl vyvarovat zlých činů.⁵⁷ Anděl tomu však lidově řečeno „nasazuje korunu“, když jí v následujícím verši praví: „Já posel jsem Pána tvého, abych ti daroval chlapce čistého“ (verš 19).⁵⁸ V kontextu těchto slov lze vnímat v pozadí hlavního poselství koránského příběhu přípravu k sexuálnímu aktu, jež zapříčiní Mariino početí syna Ježíše, jenž se stane významným prorokem. Následující dva verše (20–21)⁵⁹ mají podobný význam jako verš čtyřicátý sedmý v súře *Rod `Imránûv*, v první verzi příběhu. Maria namítá, že nemůže mít dítě, když se jí žádný smrtelník nedotkl. Andělova odpověď „Staniž se tak“ v sobě nese jednak potvrzení Mariiných slov (Maria je opravdu počestnou ženou a zůstane jí i nadále, nadále bude pannou)⁶⁰, jednak potvrzení andělových slov (oplodní Marii a ona počne a časem porodí dítě). Dále se zde podobně jako v 3,47 ukazuje velikost Boží moci. Pro něho je všechno možné. „A otěhotněla dítětem a uchýlila se s ním na místo vzdálené (tím Korán označuje opuštěné místo, kde na Marii přišly porodní bolesti, nebo si pod tímto místem lze domýšlet Betlém⁶¹)“ (verš 22). Celé zvěstování Marii o početí dítěte je tak pojato fyzičtěji než v první verzi příběhu v súře *Rod `Imránûv*. Je třeba si ale uvědomit, že i zde se jedná „pouze“ o zázračné početí z Boží moci, jímž se ukazuje Boží velikost. Mariin syn nebude jeho synem. Ježíš bude „zcela obyčejným“ člověkem (bude prorokem, jenž bude zvěstovat pravou víru v jediného Boha), jen bez otce.

⁵⁷ Srov. Maulana Mufti Mohammad Shafi, *Maarif ul Quran*, Vol. VI, str. 35, nebo Shams Pirzada, *Dawat ul Quran*, str. 1005 (poznámka číslo 28).

⁵⁸ Maulana Muhammad Ali tento verš (19,19) interpretuje tak, že slova „daruji ti chlapce čistého“ jsou Alláhova a že anděl je pouze reprodukuje v první osobě, jak má zvěstovat Alláhovo poselství. Přizpůsobuje tomu i svůj překlad (viz Maulana Muhammad Ali, *The Holy Quran...* str. 616). Jiné komentáře tento verš však překládají podobně jako Ivan Hrbek (srov. Maulana Mufti Mohammad Shafi, *Maarif ul Quran*, Vol. VI, str. 34–35, nebo Sayyid Abul A`la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur'an...*). Tafsir al-Jalalayn dokonce překládá andělova slova takto: „Já jsem pouze posel tvého Pána, že tě mohu obdarovat chlapcem čistým,“ (viz Jalal al-Din al-Mahalli, Jalal al-Din al-Suyuti, *Tafsir al-Jalalayn...* str. 329).

⁵⁹ Plné znění veršů (19,20–21): „Pravila: ‚Jak bych mohla chlapce míti, když se mě nedotkl smrtelník žádný a já nejsem ženou nepočestnou!‘ Odpověděl: ‚Staniž se tak, neb Pán tvůj pravil: Toto je pro mne snadné, a věru jej učiníme znamením pro lidi i milosrdenstvím od Nás seslaným, a je to již věcí rozhodnutou!‘“

⁶⁰ Srov. Sayyid Abul A`la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur'an...* poznámka číslo 15 k súře 19.

⁶¹ Shams Pirzada, *Dawat ul Quran*, str. 1006 (poznámka číslo 35).

Islám (a Korán také) odmítá myšlenky starověké řecké mytologie o antropomorfnosti bohů.⁶² Alláh nemá potomky. Ani Ježíš ani Adam ani kdokoliv jiný nemůže být nazýván Jeho dítětem. I křesťanské učení o Ježíši jakožto Synu Božím, jakožto jedné osoby z Trojice, islám odmítá. Zvěstování je tak zde pojato jenom jiným způsobem, trochu tělesnějším. Poté následuje vypravování o Ježíšově narození. V třiadvacátém verši⁶³ na Marii přicházejí porodní bolesti „poblíže kmene datle palmové“ (pokud chápeme vzdálené místo z předchozího verše jako Betlém, je třeba si uvědomit, že porodní bolesti Marii zastihly na opuštěném místě (vyplývá to z kontextu koránských veršů, i když to není explicitně řečeno), tudíž ne v městě Betlémě, ale pravděpodobně při cestě do města). Ty budou hlavní příčinou jejího následného až zoufalého zvolání. Některé komentáře však upozorňují, že to nebude příčina jediná. Mariiny porodní bolesti s ní nemohl nikdo sdílet. Byla mimo dosah své rodiny, bez kontaktu s jinými lidmi (jak lze dedukovat z veršů 22–23, případně i 16–17) a o Josefovi, Mariinu muži, není v Koránu dokonce ani jedna zmínka. Její zvolání tak v sobě nese konotace opuštění a obavy z toho, jak budou na zrození jejího syna reagovat ostatní lidé (lidé z jejího národa, Izraelité, kteří mohli vědět, že, zasvětivše svůj život Bohu, přebývala jako panna v chrámu. Navíc podle Koránu neměla ani po svém boku muže), zda ji přijmou mezi sebe a zvláště zda přijmou mezi sebe její dítě.⁶⁴ Verše 24–26⁶⁵ potvrzují předchozí domněnky o tom, že Maria rodí o samotě. V role utěšitele, osoby, která Marii dodá sílu a odhodlání, se zde objevuje Ježíš⁶⁶, který jí ukazuje, že její Pán, Alláh,

⁶² Srov. Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 639 (poznámka číslo 5552).

⁶³ Plné znění verše (19,23): „A zastihly jí bolesti poblíže kmene datle palmové a zvolala: ‚Ach, kéž bych byla raději již dříve zemřela a upadla v zapomenutí úplné!‘“

⁶⁴ Srov. Sayyid Abul A'la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur'an...* poznámka číslo 17 k sůře 19, nebo Shams Pirzada, *Dawat ul Quran*, str. 1006 (poznámka číslo 36), nebo Maulana Mufti Mohammad Shafi, *Maarif ul Quran*, Vol. VI, str. 36.

⁶⁵ Plné znění veršů (19,24–26): „I zavolal na ni zpod jejích nohou: ‚Nermuť se, vždyť Pán tvůj dal pod tebou téci říčce plynule, a zatřes kmenem palmy nad sebou a spadnou k tobě datle čerstvé a uzralé! Jez a pij a buď myslí radostné! A až spatříš ze smrtelníků někoho, rci: ‚Přislíbila jsem púst Milosrdnému a nebudu dnes mluvit na člověka žádného!‘““

⁶⁶ Lze předpokládat, že hlas zpod Mariiných nohou bude Ježíše, který vychází z matčina lůna, i když se mnohé komentáře domnívají, že hlas patří andělovi (srov. Jalal al-Din al-Mahalli, Jalal al-Din al-Suyuti, *Tafsir al-Jalalayn...* str. 329, nebo Shams Pirzada, *Dawat ul Quran*, str. 1004 a 1006 (poznámka číslo 37), nebo Sayyid Abul A'la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur'an...*). Jelikož se však utěšující

je s ní. Projevuje se zde Ježíšova zázračná schopnost moudře hovořit, byť jako nemluvně, ihned po narození. Říká Marii, aby byla radostné myslí, protože se jí narodilo dítě,⁶⁷ a aby nemluvila dnes s žádným člověkem. Její půst (verš 26) je ve významu abstinence mluvy. Má nechat Boží zázrak Božím zázrakem. Ať se sám obhájí před kritikou lidí.⁶⁸ Bůh zde bere odpovědnost na sebe a skrze Ježíšovu zázračnou schopnost ochrání Marii před ponížením u jejího lidu. To je popsáno v následujících verších (27–30)⁶⁹. Maria již věděla o Ježíšově zázračné schopnosti. Mohla tak proti nařčení z nepočestnosti dodržet svůj půst od mluvy a ospravedlnit se ukázáním na chlapce, který k lidu promluvil. Jeho slova prokazují, že on se svou matkou se pouze odevzdali do vůle Boží a jsou Božími počestnými služebníky.

Abdulláh Yusuf Ali si všímá odlišného poselství těchto dvou rozdílných verzí jednoho příběhu. V druhé verzi „jde o osobní zkušenost těch, kdo byli zaslíbeni Bohu a jejich vztah k rodinám a bližním“.⁷⁰ Je zde prezentován příběh Marie, služebnice Boží, v kontextu její osobní zkušenosti s andělem zvěstovatelem, jehož se nejdříve ulekla, s porodem a se společností, která na ni a její dítě reaguje určitým způsobem. V první verzi příběhu je větší důraz kladen na Boží milost, která se dostává k těm lidem, jež mu jsou oddáni (například k Marii), a na jeho moc, pro kterou není nic těžkého činit zázračné věci. „Boží zjevení byla nepřetržitá (...).“⁷¹

hlas objevuje v třetí osobě a následně v sedmadvacátém verši Marii přichází ke svému lidu s ním (opět třetí osoba), lze se domnívat, že hlas patří onomu dítěti, které Maria přináší mezi lidi. Ivan Hrbek píše, že v tomto verši „není zřejmé, zda hovoří nějaký anděl, nebo Ježíš“ (Ivan Hrbek, *Korán...* str. 675).

⁶⁷ Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 345 (poznámka číslo 2478).

⁶⁸ Srov. Jalal al-Din al-Mahalli, Jalal al-Din al-Suyuti, *Tafsir al-Jalalayn...* str. 329, nebo Sayyid Abul A'la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur'an...* poznámka číslo 18 k sůře 19.

⁶⁹ Plné znění veršů (19,27–30): „Pak přišla s ním k lidu svému, nesouc jej. I zvolali: ‚Marie, tys věru provedla věc neslýchanou! Sestro Áronova, otec tvůj nebyl mužem špatným ani matka tvá nebyla nepočestnou!‘ A ukázala Maria na chlapce. I pravili: ‚Jak máme mluvit s někým, kdo ještě v kolébce je děckem?‘ A promluvil chlapec: ‚Já služebníkem Božím jsem, On dal mi Písmo a učinil mne prorokem.‘“

⁷⁰ Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 344 (poznámka číslo 2470).

⁷¹ Tamtéž, str. 68.

Početí a narození Ježíše versus stvoření Adama

Je však potřeba upozornit, že Mariino početí a následné porození Ježíše vnímá Korán obdobně jako Alláhovo stvoření Adama. V súře *Rod `Imránũv* se v devětapadesátém verši píše: „A podobá se Ježíš před Bohem Adamovi: On stvořil jej z prachu a potom mu řekl ‚Budiž!‘ a on byl!“ Je tak odmítnuto křesťanské učení o Ježíši jakožto Bohu (jakožto součásti Boží Trojice).⁷² „Jestli se říká, že se narodil (Ježíš) bez lidského otce, pak se tak narodil i Adam. Adam se narodil bez lidského otce i matky. Pokud jde o naše (lidské) tělo, není pokládáno za víc, než pouhý prach. V očích Boha byl prachem Ježíš, stejně jako Adam a všichni lidé.“⁷³ Sayyid Abul A`la Mawdudi upozorňuje na to, že dokonce i výrazivo arabského textu Koránu je téměř identické při stvoření Adama a při početí a narození Ježíše.⁷⁴ Jedná se o již zmiňované Alláhovo vdechnutí svého ducha při tvoření člověka.

Maria jako součást křesťanské Trojice

V jednom verši se v Koránu objevuje domněnka, že Maria je součástí křesťanské Boží Trojice vedle Boha Otce a Ježíše jakožto Syna Božího. Děje se tak v súře *Prostřeny stůl* (súra 5), která byla Muhammadovi zjevena ke konci jeho prorockého působení.⁷⁵ Jde tedy o verš, který ukazuje, jak raný islám pochopil křesťanské učení o Trojici. Píše se v něm (5,116): „A hle, pravil Bůh: ‚Ježíši, synu Mariin, zdaž jsi to byl ty, kdo řekl lidem ‚Vezměte si mne a matku mou jako dvě božstva vedle Boha‘?‘ I odpověděl: ‚Sláva Tobě! Nebylo na mne, abych říkal něco, k čemu jsem neměl právo! (...)‘“ Od 4. a 5. století našeho letopočtu dochází v křesťanské církvi (jak v její západní, tak východní části) k rozsáhlému bujení nižšího kultu, které v následujících stoletích pokračuje. Jde o uctívání světců, ostatků, obrazů s církevními postavami atd. V tomto kontextu musíme brát vážně kritiku ze strany Koránu. Sayyid Abul A`la Mawdudi píše, že „v době, kdy byl zjeven Korán, se Maria stala (v křesťanské církvi) natolik důležitým

⁷² Tamtéž, str. 76 (poznámka číslo 398).

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Sayyid Abul A`la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur'an...* poznámka číslo 89 k súře 21.

⁷⁵ Ivan Hrbek, *Korán..* str. 774–775.

božstvem, že dokonce zastřela Otce, Syna a Ducha Svatého. Sochy Marie ozdobily katedrály. Stala se předmětem obřadů a bohoslužeb. Lidé jí adresovali své modlitby. Byla považována za tu, kdo odpovídá na lidské prosby, kdo věnuje pozornost jejich křivdám a stížnostem, kdo je utěšuje v tísni, kdo poskytuje podporu a pomoc bezmocným. Pro zbožné křesťany zde nemohl být větší zdroj útěchy a vnitřní síly, než víra, že se těší podpoře a opatrovnickví „Matky Boží.“⁷⁶ Třebaže zůstává otázkou, s jakou podobou křesťanství se Muhammad a raný islám setkal, je zde vidět určité nepochopení křesťanské věrouky v Koránu. I když se Marii vzdávala v církvi velká úcta, nikdy nebyla osobou, která by se měla uctívat vedle Trojice či dokonce jako součást Trojice. „Učení církve vždy stavělo Marii do roviny stvořeného bytí, nikdy o ní nehovořilo jako o ‚bohyni‘. (...) v Marii se (pouze) vrcholně projevuje ‚zbožštitelnost‘ člověka.“⁷⁷ Maria, která dokázala Boha nalézt, odpovědět na jeho volání jí k němu. Dokázala plně prožívat svůj život v obecenství s Bohem a odevzdat se mu do jeho láskyplné náruče. Podařilo se jí naplnit touhu po Bohu, která je vepsána v lidských srdcích. Tím, že jsme jako Boží obraz, ač porušený, máme potřebu jej hledat.⁷⁸ Maria je tak vzorem pro věřícího člověka při jeho cestě k Bohu, při jeho tázání se po něm. Příběh její osoby může hledajícímu člověku pomoci v jeho cestě, která je plná rozličných překážek. Vždy však musí být úcta k Marii „zásadně teocentrická, musí nás zaměřovat k Hospodinu, a tak nám pomáhat na cestě spásy“.⁷⁹ Korán tak ve výše zmíněném verši přijímá křesťanskou zvěst ohledně „uctívání“ Panny Marie značně zkresleně (i kdyby se dostal do přítomnosti pouze křesťanského folkloru), jestliže jej křesťanská adorace Ježíšovy matky přinutila k její záměně s Duchem Svatým v rámci Boží Trojice.

⁷⁶ Sayyid Abul A`la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur'an...* poznámka číslo 130 k sůře 5 (můj pracovní překlad).

⁷⁷ Ctirad Václav Pospíšil, Trojice a Marie z Nazareta, In: Kolektiv autorů, *Maria z Nazareta: plnost člověka a jádro církve*, Trinitas, Svitavy, 2003, str. 98.

⁷⁸ *Katechismus katolické církve...* str. 25–26, články 27–30.

⁷⁹ Ctirad Václav Pospíšil, Trojice a Marie z Nazareta... str. 102.

Další poznámky k Marii v Koránu

Posledními verši v Koránu, které se zajímavým způsobem zmiňují o Panně Marii, jsou sto šestapadesátý verš súry *Ženy* (súra 4), sto jednadmdesátý verš téže súry a pětasedmdesátý verš súry *Prostřený stůl* (súra 5).

První z nich (4,156)⁸⁰ opakuje koránskou domněnku, že se Maria musela ospravedlňovat před svým lidem, když k němu přivedla právě narozeného Ježíše. Lidé ji obvinili z nepočestnosti (srov. 19,27–28) a byli tak zatvrzelí vůči Božím znamením, jak vůči zázračnému Mariinu početí, tak i vůči dítěti, které již coby nemluvně na ně promluví slovy, že je Božím poslem. Bůh svou mocí zapříčinil Ježíšovo narození i jeho zázračnou schopnost mluvy již po narození. Maria se tak se svým dítětem stala jedním ze znamení Boží slávy.⁸¹ Sto šestapadesátý verš se objevuje v kontextu obviňování Židů z nevíry (verše 4,155–161). Postupně jsou vyjmenovávány činy, jimiž se Židé provinili vůči Bohu a svým bližním: porušili svou úmluvu s Bohem, neuvěřili Božím znamením; „zabíjeli boží posly a tak se provinili dvojnásobně, a sice vraždou a vědomým neuposlechnutím Božího zákona (...) samolibě se pokládali za soběstačné a sobecky uzavřeli svá srdce před milostí Boží;“⁸² byli nevěřícími; „pyšnili se zabitím Ježíše“;⁸³ byli nespravedliví vůči sobě navzájem a odchylovali se od Boží cesty, kterou je Bůh vedl; brali lichvářské úroky.⁸⁴ Jejich obvinění Marie z nepočestnosti je tak v tomto kontextu jedním z příkladů jejich nevíry a zpupnosti vůči Bohu.

Ke konci této súry se objevuje ještě zmínka, že Ježíš je „pouze poslem Božím a slovem jeho, které vložil do Marie, a duchem z něho vycházejícím“ (verš 4,171).⁸⁵

⁸⁰ Plné znění verše (4,156): „(Prokleli jsme je) za nevěrectví jejich a za slova jejich o Marii, jež nehoráznou byla pomluvou.“

⁸¹ Srov. Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 363 (poznámka číslo 2748).

⁸² Tamtéž, str. 123 (poznámka číslo 661).

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Srov. Tamtéž.

⁸⁵ Plné znění verše (4,171): „Vlastníci Písma! Nepřehánějte v náboženství svém a mluďte o Bohu jedině pravdu! Vskutku Mesiáš Ježíš, syn Mariin, je pouze poslem Božím a slovem Jeho, které vložil do Marie, a duchem z Něho vycházejícím. A věřte v Boha a posly Jeho a neříkejte: ‚Trojice!‘ Přestaňte, a bude to tak pro vás lepší. Bůh vskutku je jediným Bohem, On povznesen je nad to, aby měl dítě, vždyť náleží Mu vše, co na nebesích je i na zemi; a Bůh dostatečným je ochráncem.“

Celý tento verš je jakousi koránskou kritikou vůči křesťanskému učení o boží Trojici.⁸⁶ „Bůh vskutku je jediným Bohem,“ a „ Ježíš, syn Mariin, je pouze Božím poslem,“ se zde říká. Co však znamená tvrzení, že Ježíš je Božím slovem, které Bůh vložil do Marie? Mohli bychom se opět domnívat, že jde o parafrázi na křesťanské učení, které označuje Ježíše jako *λογος* (srov. 3,45 a poznámka číslo 26). Nelze tuto možnost vyloučit, ale je potřeba mít se na pozoru, abychom Korán neinterpretovali z příliš křesťanského pohledu. Abdulláh Yusuf Ali se domnívá, že v tomto případě jde spíše o způsob, jakým Bůh Ježíše stvořil. A on jej stvořil slovem „Bud!“⁸⁷ (srov. 3,59; o tomto verši je pojednáno výše). Maulana Mufti Mohammad Shafi upozorňuje, že arabské slovo *kalimah*, které se běžně překládá jako slovo, může být ve významu nějakého znamení.⁸⁸ Poté by výrok o Ježíši jakožto Božím slovu, které Bůh vložil do Marie, znamenal, že Bůh učinil Ježíše svým znamením pro nevěřící lid. Toto znamení vložil do lůna Mariina, a tím vytvořil celý proces početí a následného narození dítěte jako zázračné Boží znamení své moci. Výroky o prorocích a jejich příbězích jakožto Božích znameních se objevují i na jiných místech Koránu (srov. například 21,48–92). Označení Ježíše jako Alláhova ducha z Boha vycházejícího je třeba vnímat v kontextu celého Koránu. Alláh tímto způsobem dává život každému smrtelníkovi (srov. 15,28–29).⁸⁹ Do každého člověka Alláh vdechuje kus svého ducha. Lze to přirovnat k biblickému tvrzení, že člověk je stvořen jako Boží obraz (Gn 1,26–27) nebo že Hospodin vdechuje člověku v chřípí dech života (Gn 2,7). Tvrzení v Koránu, že Ježíš je duchem vycházejícím z Alláha, nestaví Ježíše nad ostatní lidi.

⁸⁶ Ivan Hrbek, *Korán...* str. 755.

⁸⁷ Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 125 (poznámka číslo 676), podobně uvažuje také Shams Pirzada, *Dawat ul Quran*, str. 321 (poznámka číslo 279), nebo Sayyid Abul A'la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur'an...* poznámka číslo 212 k síře 5.

⁸⁸ Maulana Mufti Mohammad Shafi, *Maarif ul Quran*, Vol. II, str. 636.

⁸⁹ Plné znění veršů (15,28–29): „A hle, pravil Pán tvůj andělům: „Já smrtelníka stvořím z hlíny suché, vzaté z bláta poddajného, a až jej vyrovnám a vdechnu mu něco z ducha svého, padněte na zem, před ním se klaníce!““

V pětasedmdesátém verši páté súry⁹⁰ se opět objevuje polemika proti chápání Ježíše jakožto Boha či jako Syna Božího. O Marii je zde řečena prostá věta: „A matka jeho byla pravdomluvná – a oba se živilí pokrmy.“ Abdulláh Yusuf Ali vykládá tuto větu tak, že Maria „nikdy netvrdila, že je matkou Boha, či že její syn byl Bohem.“⁹¹ Jde tedy o jisté potvrzení koránské polemiky vůči křesťanství, i když ve skutečnosti vůbec nic nepotvrzuje. Křesťané by s výrokem o Mariině pravdomlupnosti souhlasili, vždyť Maria byla jednou z prvních, která uvěřila ve zmrtevýchvstalého Krista, a byla součástí prvotní církve (Sk 1,14).⁹² Tento verš však ukazuje silně pozitivní vnímání Marie i v tak krátké zmínce, jako je zde. Maria je vnímána jako „zbožná a ctnostná žena“,⁹³ která se svým životem řadí po bok jiných významných proroků (srov. 21,91; o tomto verši je pojednáno výše). Zdůraznění, že Maria i Ježíš jedli normální pokrmy, které lidé běžně jídávají, má sloužit také jako důkaz nebožské složky v nich obou.⁹⁴

⁹⁰ Plné znění verše (5,75): „Mesiáš, syn Mariin, není leč posel, před nímž byli již poslové jiní. A matka jeho byla pravdomluvná – a oba se živilí pokrmy. Pohleď, jak jim objasňujeme znamení, a pohleď, do jakých lží se dostali!“

⁹¹ Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 140 (poznámka číslo 783).

⁹² Srov. Petr Mareček, Maria u synoptiků a v pavlovských listech, In: Kolektiv autorů, *Maria z Nazareta: plnost člověka a jádro církve...* str. 72–73.

⁹³ Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 140 (poznámka číslo 783).

⁹⁴ Ivan Hrbek, *Korán...* str. 777.

Paralely koránských veršů s křesťanskou tradicí

Paralely s biblickými texty

Zřejmou paralelu koránských veršů o Panně Marii s Biblí lze nalézt pouze v *Lukášově evangeliu* v příběhu o zvěstování narození Ježíše (Lk 1,26–38). Anděl Gabriel (neboli Džibríl), někdy považovaný za onoho tajemného zvěstovatele (Alláhova ducha v podobě smrtelníka dokonalého) početí a narození Ježíše v devatenácté súře,⁹⁵ zde oznamuje Marii, která je pannou, že je boží milostí zahrnutou ženou, a že počne a porodí syna, jenž „bude veliký a bude nazván synem Nejvyššího a Pán Bůh mu dá trůn jeho otce Davida“ (Lk 1,32). (Josef pochází z Davidova rodu – Lk 1,27.) Toho má pojmenovat jménem Ježíš. Maria se při prvotním andělově pozdravu („Buď zdráva, milostí zahrnutá, Pán s tebou.“ Lk 1,28) polekala a po oznámení o početí se otázala, jak se taková věc může stát, když nežije s mužem (Lk 1,34). Anděl Marii odpovídá vysvětlením, že na ni sestoupí Duch Svatý, kterého lze zde chápat spíše jako Boží tvořivou sílu než jako sílu posvěcující,⁹⁶ a že ji zastíní moc Nejvyššího, což je pravděpodobně narážka na oblak, který zastínil Hospodinovu svatyni, když v ní přebývala Hospodinova sláva (Ex 40,34–38).⁹⁷ Tak i Maria je zastíněna Hospodinovou slávou, jeho mocí, díky níž počne a porodí syna.⁹⁸ Až do této chvíle je zvěstování Marii vypravováno velmi obdobně i v Koránu. V devatenácté súře se Marie také leká zvěstovatele. V súře třetí zase zvěstování začíná slovy o Mariině vyvolení Bohem a vyznamenání mezi „ženami lidstva veškerého“ (3,42). To v sobě nese podobné konotace vyvolení, zahrnutí Boží milostí, jako andělov pozdrav v *Lukášově evangeliu*. Vyznamenání mezi ženami lidstva veškerého zase nachází paralelu ve slovech svaté Alžběty při setkání s Marií: „Požehnaná jsi nade všechny ženy“ (Lk 1,42). I v Koránu se zvěstuje narození velikého člověka. Ten bude znamením

⁹⁵ Např. Jalal al-Din al-Mahalli, Jalal al-Din al-Suyuti, *Tafsir al-Jalalayn...* str. 328.

⁹⁶ Alfred Plummer, *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to S. Luke*, T. & T. Clark, Edinburgh, 1989, str. 24.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

pro lidi, bude významným Alláhovým prorokem (srov. 3,45–46; 19,21). Korán však nenaznačuje jakoukoliv spojitost Ježíše s Bohem (kromě Božího zapříčinění jeho početí) jako Lukáš, který mluví o Ježíši jako o synu Nejvyšším či o Synu Božím (srov. Lk 1,32–35). V obou súrách po zvěstování o početí, které je vypravováno vždy odlišným způsobem (viz výše), se Maria obdobně táže, jak může porodit chlapce, když se jí žádný smrtelník nedotkl. Značně podobná otázka jako v Lk 1,34. Vysvětlení jak v Koránu, tak v Bibli dává důraz na Boží svrchovanou moc, na jeho tvůrčí sílu. „Neboť u Boha není nic nemožného“ (Lk 1,37). Tím končí vyprávění o zvěstování Marii v Koránu. V *Lukášově evangeliu* však následuje ještě výrok Marie, který andělova předchozí slova staví do jiného světla, než je tomu v Koránu. Maria zde na celou zvěst odpovídá slovy: „Hle, jsem služebnice Páně; staň se mi podle tvého slova“ (Lk 1,38). Maria s pokorou přijímá Boží milost, Boží obdarování, jehož se jí dostává. Její „reakce je odpovědí víry, a sice víry ve všemohoucnost Boha, který zázračně působí“.⁹⁹ Stává se tak příkladem věřícího člověka, prototypem církve. I když se ve zvěstování oslavuje Boží moc a narození z panny, nejsou to základní body Lukášova vyprávění. Tím podstatným je právě Mariino pokorné potvrzení andělových slov, protože pak se téma zvěstování o početí a narození dítěte mění ze zázračné Boží tvůrčí moci a Boží svrchovanosti, jak se objevuje v Koránu (ještě s důrazem na Boží milost, které se k věřícímu člověku od Boha dostává), v interakci mezi Bohem a člověkem, který nabízenou milost přijímá. V *Lukášově evangeliu* se tak zvěstování stává „teologií milosti, poselstvím o tom, jak se *nám* dostává spásy: jde o prosté přijetí, o nevynutitelný dar lásky, která vykupuje svět“.¹⁰⁰

Zajímavý je jeden rozdíl mezi *Lukášovým* a *Matoušovým evangeliem* ve vypravování o Ježíšově narození. Podle Lk 2,1–7 se Josef společně s těhotnou Marií vydali z Nazareta do Betléma, aby se dali zapsat v rámci rozsáhlého soupisu lidu, který vyhlásil císař Augustus. V Betlémě se naplnily dny Mariina těhotenství a porodila zde syna Ježíše. Druhá kapitola *Matoušova evangelia* začíná informací, že Ježíš se narodil v Betlémě. Není zde však řečeno, proč k tomu došlo právě zde. Žil Josef s Marií

⁹⁹ Petr Mareček, *Maria u synoptiků a v pavlovských listech...* str. 69.

¹⁰⁰ Joseph Ratzinger, *Úvod do křesťanství: Výklad apoštolského vyznání víry...* str.196.

v Betlémě? Nebo se sem šli pouze zapsat, stejně jako v *Lukášově evangeliu*? To však není pro příběh podstatné. Důležité je, že narozením v Betlémě se naplňují prorocká slova o příchodu Mesiáše (Mt 2,6; Mi 5,1). Poté v příběhu následuje Josefův útek společně s Marií i Ježíšem do Egypta mimo dosah vlády krále Heroda. V síře devatenácté se Maria po početí dítěte odebrá na místo vzdálené (19,22). I když si někteří muslimští komentátoři pod tímto místem domýšlejí Betlém, Korán jej nijak nepojmenovává, není to pro příběh důležité. A když na Marii přicházejí porodní bolesti na osamoceném místě u kmene datlovníku (19,23), vzniká otázka, zda již Maria je na onom vzdáleném místě (v tom případě by jí však nemohl být Betlém, protože zde by pravděpodobně nerodila o samotě), nebo zda porodila Ježíše již během cesty na ono místo. V koránském vyprávění je také položen důraz na Boží prozřetelnost, která Marii v těžké porodní chvíli pomáhá pomocí tekoucí říčky a pokrmu v podobě datlí a na kterou Marii upozorňuje na svět se deroucí Ježíš (19,24–26). Toto vyprávění na první pohled nemá s biblickými podáními nic společného. Je však zkombinováno ze dvou křesťanských apokryfních tradic, které navazují jak na Lukášovu, tak na Matoušovu tradici o Ježíšově narození.

Paralely s novozákonními apokryfními texty

Ve vyprávěních o Marii v Koránu lze nalézt mnoho paralel s křesťanskými apokryfními texty. Jedná se o tzv. Evangelia dětství. Velký vliv na koránské verše lze pozorovat v *Jakubově protoevangeliu*, jehož nejstarší části pocházejí pravděpodobně již z 2. století n. l.¹⁰¹ Vypravuje především Mariin příběh od jejího početí a narození rodičům Anně a Jáchymovi, přes její zasvěcení chrámu až po narození syna Ježíše. Na konci textu se objevuje ještě pasáž, v níž jsou popsány okolnosti smrti velekněze Zachariáše. Tato tradice se do Arábie nemusela dostat přímo v textové podobě, i když syrskoarabský překlad vznikl již v době 5.–6. stol. n. l.¹⁰² Avšak kontakt alespoň s ústní lidovou tradicí *Jakubova protoevangelia* při formování Koránu je celkem

¹⁰¹ *Novozákonní apokryfy I: Neznámá evangelia*, uspořádali Jan A. Dus a Petr Pokorný, Vyšehrad, Praha, 2001, str. 255.

¹⁰² Tamtéž, str. 256.

pravděpodobný. V tomto textu se objevuje Mariino zasvěcení Bohu ještě předtím, než se vůbec narodila. Když se Mariina matka Anna, která se svým mužem Jáchymem neměla žádné potomky, dověděla od anděla, že počne a porodí dítě, reagovala na to slovy: „ať už porodím chlapce nebo děvče, odevzdám ho Pánu svému Bohu“ (JkEv 4,1; srov. 3,35). Když byly Marii tři roky, odevzdali ji rodiče do jeruzalémského chrámu, kde vyrůstala do svých dvanácti let. „Maria rostla v chrámu jako holubice a přijímala potravu z rukou anděla“ (JkEv 8,1; srov. 3,37). Autor *Jakubova protoevangelia* zřejmě nebyl obeznámen s tím, jak se v Palestině v židovské komunitě věci měly.¹⁰³ To lze vidět právě na výchově děvčete v jeruzalémském chrámě a také v samotném zasvěcení Marie Bohu, jež v sobě nese konotace zasvěcení k chrámové službě obdobně, jako byl např. odevzdán Bohu Samuel, syn Chany (1S 1). V apokryfním textu *Jakubova protoevangelia* se také objevuje postava Zachariáše v roli velekněze. Sedmatřicátý verš súry *Rod `Imránův*, v kterém je řečeno, že Maria byla svěřena do opatrovnictví Zachariášova a on ji tedy navštěvoval ve svatyni, v místnosti, která se nalézala v jeruzalémském chrámě, a kterou pro ni zřejmě nechal zařídit,¹⁰⁴ naznačuje, že i Korán pravděpodobně vnímá Zachariáše vedle jeho role proroka jako jeruzalémského velekněze nebo alespoň jako jednoho z kněží chrámu.¹⁰⁵ *Jakubovo protoevangelium* dále vypravuje, jak Panna Maria byla losem, který však měl ve svých rukou sám Bůh, přiřčena Josefovi. Na tento los pravděpodobně naráží koránský verš 3,44.¹⁰⁶ Muslimští komentátoři si jej však často propojují s veršem 37 a pochopili jej tak, že se losovalo mezi kněžími o to, kdo se Marie ujme, když byla zasvěcena k službě Bohu. Los tak podle nich padl na Zachariáše.¹⁰⁷

Druhá významná křesťanská apokryfní tradice, která mohla mít vliv na formování koránských veršů, je obsažena v *Pseudo-Matoušově evangeliu*. Nemůžeme však

¹⁰³ Tamtéž, str. 255.

¹⁰⁴ Ivan Hrbek, *Korán...* str. 744.

¹⁰⁵ Sayyid Abul A`la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur'an...* poznámka číslo 35 k súře 3.

¹⁰⁶ Srov. Ivan Hrbek, *Korán...* str. 744.

¹⁰⁷ Srov. Sayyid Abul A`la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur'an...* poznámka číslo 43 k súře 3, nebo Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán...* str. 74 (poznámka číslo 385), nebo Jalal al-Din al-Mahalli, *Jalal al-Din al-Suyuti, Tafsir al-Jalalayn...* str. 328.

chápat toto evangelium v celé své ucelené formě jako text, který by ovlivnil počátek islámské tradice, jelikož vznikl pravděpodobně až mezi 8. a 9. stoletím.¹⁰⁸ Navíc je vlastně pouze jakousi latinskou kompilací (tudíž textem vzniklým na půdě západního křesťanství) *Jakubova protoevangelia* a *Pseudo-Tomášova evangelia*,¹⁰⁹ které vypráví příhody ze života Ježíše v jeho klukovských letech (5–12 let). Přesto se zde objevují paralely ke koránským veršům, které nenajdeme v *Jakubově protoevangelii* ani v *Pseudo-Tomášově evangelii*. Do textu *Pseudo-Matoušova evangelia* tak prosakují i další tradice, které mohly mít vliv i na vznik Koránu. Ve třetí kapitole se svatému Jáchymovi zjevuje anděl v podobě mladého muže. Andělé v lidské podobě nejsou v biblických textech něčím nezvyklým (např. Žd 13,2; Oz 12,5), ale není to rozhodně motiv běžný. Navíc v deváté kapitole Marii zvěstuje početí dítěte „mladý muž, nevýslovně krásný. Jak ho Maria uviděla, polekala se a začala se třást. On jí řekl: „Neboj se, Maria, Bůh v tobě našel zalíbení: teď otěhotníš a porodíš krále (...)““ (PsMt 9,1–2). Zvěstování je zde pojato jiným způsobem než v *Jakubově protoevangelii*, které v tomto bodě přebírá z velké části text *Lukášova evangelia*, a má společné rysy spíše se zvěstováním, jak jej předkládá súra *Marie* ve verších 17–21. V *Pseudo-Matoušově evangelii* se však objevují andělé v podobě krásných mladíků i na jiných místech (např. 13,1 nebo 13,5). Dále je zde vyobrazen Ježíš, jak dokáže hovořit jako dospělý rozumný člověk již ve dvou letech (kapitoly 18–22), v době, kdy běžně začínají malé děti mluvit, ne však na takové jazykové úrovni jako malý Ježíš. Objevuje se tak v tomto textu další paralela ke Koránu, který v obou příbězích o zvěstování upozorňuje na zázračnou schopnost Mariina syna rozumně hovořit již v kolébce (srov. 3,46; 19,24–26 a 29–30).

Καθισμα Θεοτοκου

Jakubovo protoevangelium v mnohém rozvíjí vyprávění o Ježíšově dětství, jak je známo z *Lukášova evangelia* (nacházejí se v něm ovšem paralely i k *Matoušovu evangelii*). Přebírá tak i vyprávění o Ježíšově narození. K tomu došlo, když „přišel

¹⁰⁸ *Novozákonní apokryfy I: Neznámá evangelia...* str. 287.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 286.

rozkaz od krále Augusta, aby se všichni zapsali v judském Betlémě“ (JkEv 17,1). Josef s těhotnou Marií se do Betléma vydali také. Avšak na rozdíl od Lukášova vyprávění, kde se Ježíš narodí až v Betlémě, přichází na Marii porodní bolesti již v půli cesty a tak rodí svého syna v nedaleké opuštěné jeskyni. Josef se porodu neúčastní, protože zrovna hledá porodní bábu. Než ji však najde, je Ježíš již na světě. Obdobně vypravuje Ježíšovo narození i *Pseudo-Matoušovo evangelium* (kapitola 13). Objevuje se tak zde paralela ke koránskému vyprávění (19,22–27), ve kterém Maria rodí dítě na osamoceném místě bez kontaktu s jinými lidmi. V *Pseudo-Matoušově evangeliu* se však objevuje látka, která není obsažena v *Jakubově protoevangelii* ani v *Pseudo-Tomášově evangelii* a jež navazuje na text kanonického *Matoušova evangelia* a dále ho rozvíjí. Od sedmnácté do dvaadvacáté kapitoly se vypravuje útek Josefa společně s Marií a Ježíšem do Egypta před Herodem. Stalo se, že „třetího dne poté, co se vydali na cestu, padla na Marii únava“ (PsMt 20,1). A jelikož se nacházeli poblíž jedné palmy, rozhodli se odpočinout si v jejím stínu. Maria si v té chvíli přála, aby mohla pojmít z plodů té palmy. Jenže ty byly moc vysoko a nedalo se k nim dostat. Josef si zase přál dostat se k nějaké osvěžující vodě, jelikož jim jejich zásoby došly. V tu chvíli malý Ježíš zapřičinil to, aby se palma ohnula a oni se mohli najíst z jejích plodů. Také nechal u jejích kořenů vytrysknout pramen vody. Všichni se tak mohli dostatečně osvěžit a posilnit se na další úsek cesty (PsMt 22). Tato tradice se dostává i do Koránu, ovšem je začleněna do příběhu o Ježíšově narození. Korán píše: „A zastihly ji (Marii) bolesti poblíže kmene datle palmové a zvolala: ‚Ach, kéž bych byla raději již dříve zemřela a upadla v zapomenutí úplné!‘ I zavolal na ni zpod jejích nohou (pravděpodobně Ježíš): ‚Nermuť se, vždyť Pán tvůj dal pod tebou téci říčce plynulé, a zatřes kmenem palmy nad sebou a spadnou k tobě datle čerstvé a uzralé!‘“ (19,23–25).

Nastává otázka, jak se mohlo stát, že Korán sloučil do příběhu o Ježíšově narození dvě rozdílné křesťanské tradice – jednu z *Jakubova protoevangelia* (Mariin porod na odlehlém místě mezi Betlémem a Jeruzalémem), druhou z *Pseudo-Matoušova evangelia* (pramen vody a plody z palmy jako osvěžující suroviny při Mariině únavě cestou do Egypta). Vysvětlení se může nacházet v nedávném archeologickém nálezů svatyně „Usazení Bohorodičky“ (Seat of the God-Bearer, Καθισμα Θεοτοκου) na půli

cesty mezi Jeruzalémem a Betlémem. Ta byla postavena v pátém století jako památka Narození Páně, Ježíše Krista. Místo, na kterém svatyně stála, se považovalo za to místo, kde podle *Jakubova protoevangelia* Maria porodila svého syna při cestě do Betléma. Nebyla tak spojena pouze s památkou Narození Páně, ale také se zde připomínala role, kterou v Ježíšově životě, a především v jeho narození, hrála Panna Maria.¹¹⁰ Nicméně, později (nejpozději již v šestém století) byla kostelu připsána tradice útěku Josefa s Marií a Ježíšem do Egypta. Došlo tak k interpretaci, že svatyně stojí na místě, kde Maria odpočívala a byla posilněna plody z palmy a pramenitou vodou. Pramen vody zde dokonce i byl, jak dokládá poutnický průvodce sestavený v šestém století.¹¹¹ Podle Waltera Raye je pravděpodobné, že tato druhá tradice byla přisouzena kostelu proto, aby se tak vyřešil problém dvou různých míst Ježíšova narození, jak nám je zachycují biblické kanonické a apokryfní texty.¹¹² Tradice Narození Páně však byla se svatyní natolik propojena, že nezmizela z povědomí křesťanské komunity, a tak se toto místo stalo průnikem dvou rozdílných tradic.¹¹³

Ze svatyně „Usazení Bohorodičky“ se na přelomu sedmého a osmého století, když se území Palestiny dostalo pod nadvládu arabského chalífátu, stala islámská mešita. Samozřejmě je možné, že koránské vyprávění o Ježíšově narození bylo zformulováno dříve, než došlo k arabské invazi do Palestiny. Jelikož však není znám jiný doklad koránského příběhu o Ježíšově narození, zdá se vysoce pravděpodobné, že dvě křesťanské tradice, které byly silně spjaty s touto svatyní, byly muslimy zkombinovány do jednoho příběhu, který se dostal i do Koránu. Zdá se to ještě pravděpodobnější, pokud si uvědomíme, že křesťanská stavba ovlivnila islámskou tradici ještě v jiném ohledu. Znamá islámská svatyně na Chrámové hoře v Jeruzalémě „Skalní dóm“ není unikátní stavbou reprezentující arabsko-muslimskou architekturu. Mnohé podobnosti právě se svatyní „Usazení Bohorodičky“, ať už se jedná o dva soustředné

¹¹⁰ Stephen J. Shoemaker, Christmas in the Qur`an: The Qur`anic account of Jesus nativity and Palestinian local tradition, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, č. 28, 2003, str. 23–32.

¹¹¹ Tamtéž, str. 22.

¹¹² Walter D. Ray, *August 15 and the Development of the Jerusalem Calendar*, Ph.D. dizertační práce, University of Notre Dame, 2000, str. 58.

¹¹³ Stephen J. Shoemaker, *Christmas in the Qur`an...* str. 22–31.

osmiúhelníky jakožto půdorys stavby, posvátný kámen ve středu svatyně, stejné rozměry staveb, nebo velmi podobné dekorativní mozaiky¹¹⁴, implikují, že „Usazení Bohorodičky“ se stalo modelem pro stavbu „Skalního domu“. Jelikož měla bývalá křesťanská svatyně velký vliv na formování islámské architektury, zdá se pak pravděpodobné, že mohla mít vliv i na vytvoření koránského příběhu o Ježíšově narození.¹¹⁵ Pokud bychom však takovou domněnku přijali (a je třeba si přiznat, že je to stále jen domněnka, i když poměrně věrohodná), museli bychom přijmout i zjištění, že text Koránu se formoval i po arabské anexi Palestiny, a tudíž po Muhammadově smrti, a že Muhammadova zjevení tak nejsou jediným zdrojem formujícím islámskou svatou knihu.

Odlišné motivy v Koránu oproti Bibli a raně křesťanským textům

Je zajímavé, že v celém Koránu není ani jedna zmínka o Josefovi, Mariinu muži. Už v *Lukášově evangeliu* lze pozorovat první projevy mariánské úcty, rodící se v rané církvi.¹¹⁶ Ve vypravování o Ježíšově narození a dětství je hlavní postavou především Maria. I když Josef drží podstatnou roli Mariina muže, je zde trochu upozaděn, na rozdíl od *Matoušova evangelia*, kde je aktivní jednajícím osobou spíše Josef než jeho snoubenka.¹¹⁷ I v Matoušově vyprávění se však nacházejí významná vyjádření, která měla vliv na vývoj mariánské úcty. „Je zdůrazněno vyvolení osoby Marie a úkol jí svěřený v souvislosti s celou historií spásy,“¹¹⁸ její panenství a početí z Ducha Svatého. Panna Maria a její role v dějinách spásy se během vývoje rané církve stále více dostávala do popředí zájmu jak křesťanských teologů, tak lidové zbožnosti. Josefova

¹¹⁴ Podobné mozaiky však nemusejí nutně prokazovat ovlivnění „Skalního domu“ křesťanskou svatyní, protože v obou budovách vznikly až v době arabské nadvlády nad územím Palestiny, a jsou tak projevem dobového islámského umění. I identická mozaika datlové palmy v obou svatyních nemusí nutně odkazovat na křesťanskou tradici útěku Josefa s Marií a Ježíšem do Egypta. Datlová palma je na blízkém východě běžným stromem, který je v Koránu zmíněn hned několikrát a je např. spojován s rajskou zahradou, koránským nebem.

¹¹⁵ Stephen J. Shoemaker, *Christmas in the Qur`an...* str. 35–38.

¹¹⁶ Petr Mareček, *Maria u synoptiků a v pavlovských listech...* str. 73–74.

¹¹⁷ Tamtéž, str. 65–68.

¹¹⁸ Tamtéž, str. 73.

role v křesťanské zvěsti šla do pozadí. Nezmizela však naštěstí úplně, není možné ji opomenout. Když se při formování Koránu islámská tradice dostala do kontaktu s křesťanstvím, setkala se především s projevy křesťanské lidové zbožnosti, jak tomu napovídají mnohé paralely Koránu s novozákonními apokryfními tradicemi, které byly v lidových sférách značně oblíbené. Zároveň sama křesťanská zvěst nebyla muslimy přijata důsledně (např. chápání Marie jako součást Trojice) nebo mohla být zpovrchnělá již v samotných křesťanských kruzích, které se dostaly do kontaktu s Muhammadem a jeho následovníky. S postavou Josefa se tak islámská tradice při formování Koránu vůbec nemusela setkat. Druhým důvodem však může být i určitá nemožnost zařadit Josefa do koránského vyprávění. Není pro něj nijak důležitý. Podstatná je Maria, která byla pevně věřící osobou, již Alláh vyznamenal a učinil panenské početí jako znamení své dobroty a moci pro veškerý lid. Mariin příběh, Boží milost k ní projevená je Božím zázrakem, důkazem jeho lásky, manifestací Boží působnosti ve světě, jeho zjevení v něm. Maria je tak postavou až prorockou, která svým příběhem zprostředkovává lidem informaci o Boží moci. I když je i příkladem věřícího člověka, je především důkazem, znamením Boží svrchovanosti. Do tohoto příběhu není pak potřeba zahrnovat ještě Josefa. Ten by tu byl navíc.

Pro křesťanskou tradici je v první řadě důležitá Mariina role pokorné služebnice říkající ANO na Boží milost, které se jí dostává.¹¹⁹ To je řečeno v *Lukášově evangeliu* Mariinou odpovědí na andělovo zvěstování o početí syna: „Hle, jsem služebnice Páně; staň se mi podle tvého slova“ (Lk 1,38). Ježíšova matka však podobným způsobem reaguje na osobu svého syna, Syna Božího. Stává se příkladem pro věřící křesťany, prototypem církve i v následování Ježíše Krista, jeho zvěsti, života, kříže. V *Janově evangeliu* se tento motiv objevuje v devatenácté kapitole (J 19,25–27), kde u ukřižovaného Ježíše stojí jeho matka společně s dalšími třemi ženami. Ve svém postoji ženy ukazují pevnou víru v Boha a v Ježíše na rozdíl od učedníků, jejichž víra je mnohdy malá (srov. J 14,1–10; J 20,24–29).¹²⁰ Ukřižovaný pak přiřazuje Marii roli

¹¹⁹ Aleš Opatrný a kol., *Credo: Úvahy o apoštolském vyznání víry...* str. 26.

¹²⁰ Jaroslav Brož, Panna Maria v janovských spisech, In: Kolektiv autorů, *Maria z Nazareta: plnost člověka a jádro církve...* str. 84–85.

matky milovaného učedníka, který je strážcem Ježíšova zjevení. „Maria bude zastupovat v církvi odpověď na toto zjevení, tj. živou víru. Bude se starat, aby přijetí Ježíšova zjevení bylo v komunitě jeho učedníků přijímáno vždy živým srdcem.“¹²¹ To je podstatné křesťanské určení Mariiny osoby, které se v Koránu neobjevuje.

¹²¹ Tamtéž, str. 87.

Závěr

Podstatným znakem koránského vyprávění o Panně Marii je zaměřenost na panenské početí a zrození Ježíše. Příběh o zvěstování se objevuje dokonce dvakrát, jednou v sůře *Rod `Imránův*, podruhé v sůře *Marie*. Důležitým tématem těchto vypravování je Alláhova moc, která dokáže provádět zázraky, kdykoliv si usmyslí. Alláhova svrchovaná moc, jež zasahuje do tohoto světa. Mariino početí a následné zrození Ježíše je tak znamením, důkazem pro lidi věřící i nevěřící o Alláhově velikosti. Ježíš je pro Marii zároveň obdarováním. Vždyť získává syna, jenž navíc bude velikým prorokem a služebníkem Božím. Alláh tak Marii obdarovává za její cudnost a zbožnou víru. Vyvolil si ji a vyznamenal mezi veškerými ženami (3,42). Je znamením pro lidi, jak se Bůh ujímá věřících, jemu oddaných zbožných, jak je Bůh vyznamenává. Mariin příběh je tak manifestací především Alláhovy velikosti a jeho milosti, které se dostává věřícímu člověku. Korán se však nikdy nepřenese přes tento příběh o Marii k nějakému jinému vyprávění, které by se Ježíšovy matky týkalo. Vypravuje pouze Mariino narození, její dospívání v chrámu, zvěstování o početí a následné porození syna. Pro Korán je důležitý zázrak panenského početí a narození. Následný Mariin život již není podstatný. Je třeba si však uvědomit, že v křesťanství se následný život Marie odehrává v těsném spojení s působením Ježíše Krista, kterého následuje. Jelikož je v Koránu Ježíš vnímán pouze jako prorok, nepotřebuje do jeho působení nějakým způsobem zahrnovat ještě jeho matku. A i v Bibli jsou zmínky o Mariině životě strohé. Z evangelistů nám pouze Jan vypravuje důležité aspekty Mariina života mimo Ježíšovo dětství.

Druhým významným mariánským bodem v koránských verších je často zmiňované její jméno v kontextu Ježíšova působení. Objevuje se jako přívlastek v oslovování Ježíše: „Ježíš, syn Marie.“ Tak se Mariino jméno zmiňuje i v případech, kdy Korán vypravuje pouze o jejím synovi. Kromě toho, že se tím podtrhuje Ježíšovo lidství bez jakkoliv přidané božské složky, panenské zrození a absence biologického otce, je tímto oslovením zdůrazňována také důležitost Mariiny osoby v dějinách spásy (řečeno křesťanským slovníkem) jako příkladu zbožného člověka pro všechny lidi. Důležitost

pokorně věřící služebnice, kterou Alláh vyvolil a učinil ji svou zázračnou mocí znamením pro celé veškerenstvo.

Kromě toho, že v Koránu není zdůrazněno Mariino přijetí Boží milosti (Bůh si Marii vyvolil, pomáhá jí v těžkých chvílích, ale nikde se neobjevuje její reakce na milost, kterou ji Bůh zahrnuje) jako v *Lukášově* a *Janově evangeliu* (Lk 1,38; J 19,25–27), a že zde není ani jedna zmínka o Mariině muži, Josefovi (v Mariině početí je tím ještě více zdůrazněno, že v tomto aktu nefiguruje mužský prvek), přebírá svatá kniha islámu mnoho mariánských motivů z křesťanské tradice. Především však z apokryfní, jak ji lze najít v *Jakubově protoevangeliu* a v *Pseudo-Matoušově evangeliu*. Sounáležitost s křesťanskou tradicí je tak příčinou toho, že i přes některé rozdíly se koránský pohled, a tudíž z velké části i sám islámský pohled, na osobu Panny Marie příliš neliší od křesťanského. Zásadní rozdíl není ani v křesťanském apelu na Mariino přikývnutí Boží milosti, která se jí nabízela. Maria tak ukazuje křesťanům, že i oni mohou přikývnout na člověku nabízenou Boží milost. Tímto způsobem se k nám dostává spása. I když toto není v Mariině příběhu v Koránu přítomno, na mnoha jiných místech lze nalézt podobné motivy. Motiv, kdy má člověk přijmout nabízenou Boží ruku a oddat se Bohu (např. 24,35–38; 57,8–9).

Maria je tak jedním ze styčných a společných bodů obou náboženství a jejich svatých knih, který by mohl člověku pomoci alespoň k lepšímu pochopení víry svého bližního, nacházejícího se právě v onom druhém náboženském táboře.

Seznam použité literatury

Svaté texty v českých překladech

- *Vznešený Korán: komentářem a rejstříkem opatřený překlad významu do jazyka českého*, AMS (ve spolupráci s TWRA), Praha, 2007 (překlad Ivana Hrbka)
- *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Ekumenická rada církví v ČSSR, Praha, 1985 (tzv. Ekumenický překlad)

Komentáře ke svatým textům

- Abdulláh Yusuf Ali, *Vznešený Korán: komentářem a rejstříkem opatřený překlad významu do jazyka českého*, AMS (ve spolupráci s TWRA), Praha, 2007
- Abdullah Yusuf Ali, *The glorious Quran*, The Islamic Bulletin (islamicbulletin.org), (dostupné na: http://www.islamicbulletin.org/free_downloads/quran/quran_yusuf_ali2.pdf, navštíveno 30. 3. 2013)
- Alfred Plummer, *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to S. Luke*, In *The International Critical Commentary*, T. & T. Clark, Edinburgh, 1989
- Ivan Hrbek, *Korán*, Odeon, Praha, 1991
- Jalal al-Din al-Mahalli, Jalal al-Din al-Suyuti, *Tafsir al-Jalalayn*, Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, Ammán, 2007 (dostupné na: http://www.altafsir.com/Books/Al_Jalalain_Eng.pdf, navštíveno 30. 3. 2013)
- Maulana Mufti Mohammad Shafi, *Maarif ul Quran*, (dostupné na: <http://islamicstudies.info/maarif>, navštíveno: 30. 3. 2013)
- Maulana Muhammad Ali, *The Holy Quran: Arabic Text with English Translation and Commentary and comprehensive Introduction*, 2002 (dostupné na: <http://www.muslim.org/english-quran/quran.htm>, navštíveno 30. 3. 2013)
- Sayyid Abul A`la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur`an*, The Islamic Foundation, Leicester, 2007, (dostupné na: <http://www.islamicstudies.info/tafheem.php>, navštíveno 30. 3. 2013)

- Shams Pirzada, *Dawat ul Quran*, (dostupné na: <http://islamicstudies.info/dawat>, navštíveno 30. 3. 2013)

Ostatní literatura

- II. vatikánský koncil, LG (Věřoučná konstituce o Církvi, *Lumen gentium*)
- Aleš Opatrný a kol., *Credo: Úvahy o apoštolském vyznání víry*, Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha, 1995
- Beverly Roberts Gaventa – Cynthia L. Rigby (eds.), *Blessed One: Protestant Perspectives on Mary*, Westminster John Knox Press, Louisville, London, 2002
- Biskup Gorazd, *Pravoslavný katechismus*, Odborné knihkupectví Ferd. Svoboda, Praha-Hlinsko, 1940
- Jana Baudišová, *Římskokatolické dogma o neposkvrněném početí Panny Marie očima pravoslavné církve* (dostupné na: <http://www.orthodoxia.cz/srovn/neposkvr.htm>, navštíveno: 23. 4. 2013)
- Joseph Ratzinger, *Úvod do křesťanství: Výklad apoštolského vyznání víry*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2007
- *Katechismus katolické církve*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní vydří, 2002
- Kolektiv autorů, *Maria z Nazareta: plnost člověka a jádro církve*, Trinitas, Svitavy, 2003
- Petr Pokorný, *Apoštolské vyznání: výklad nejstarších křesťanských věroučných textů*, Mlýn, Třebenice, 1994
- Pius IX., bula *Ineffabilis Deus*: DS 2803
- Stanisław Celestyn Napiórkowski, *Matka Boží ve světle protestantské teologie*, (dostupné na: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1713>, navštíveno 23. 4. 2013)
- Stephen J. Shoemaker, Christmas in the Qur`an: The Qur`anic account of Jesus nativity and Palestinian local tradition, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, č. 28, 2003
- Uwaymir Anjum, *Marie, inspirace ve víře*, In Al Jumuah, ročník 16, číslo 3, str. 24–32, (dostupné na: www.islamweb.cz, navštíveno 22. 4. 2013)

- Walter D. Ray, *August 15 and the Development of the Jerusalem Calendar*, Ph.D. diss, University of Notre Dame, 2000